

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ – 17

Σωκράτης Δ. Γεωργούλας

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΜΜΟΥΔΙΑΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ



ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ ΠΟΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2024

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ
ΑΜΜΟΥΔΙΑΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ
(Αριθμ. χειρογράφου 2902 Α', 1964)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

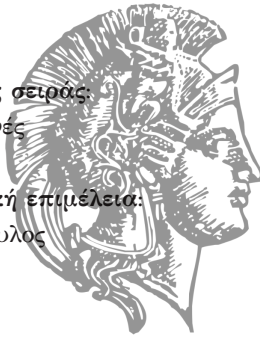
Συντελεστές έκδοσης:

Επιστημονικός υπεύθυνος σειράς:

Ευάγγελος Θ. Καραμανές

Επιστημονική και εκδοτική επιμέλεια:

Παρασκευάς Ποτηρόπουλος



ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

© Copyright 2024

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ηπίτου 3 – 10557 Αθήνα

Τηλ. 210 36 64 751-2

e-mail: keel@academyofathens.gr

www.academyofathens.gr

www.kentrolaografias.gr

ISBN: 978-618-85132-6-6

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ – 17

Σωκράτης Δ. Γεωργούλας

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ
ΑΜΜΟΥΔΙΑΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

(Αριθμ. χειρογράφου 2902 Α', 1964)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ ΠΟΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2024

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Πρόλογος Ευαγγέλου Καραμανέ	9
Εισαγωγή Παρασκευά Ποτηρόπουλου	13
Σπλάντζα – Spiaggia – Αμμουδιά: Θέσις, φύσις, σχηματισμός του εδάφους, σεισμοπάθεια, μετακινήσεις συνοικισμού, ιστορία, καταγωγή και κινήσεις του πληθυσμού, οικονομία, τοπωνύμια	21
Δημοτικόν Σχολείον Αμμουδιάς	35
Ιερός Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου	39
Ιερά Μονή Αγίας Ελένης	43
Άγιος Δονάτος	47
Ήθη – έθιμα: Άγιος Βασίλειος, Θεοφάνια, πρώτη Μαρτίου, Ευαγγελισμός, πρώτη Απριλίου, πρώτη Μαΐου, 15 Αυγούστου, 21η Νοεμβρίου, Χριστούγεννα, Απόκριες, Καθαρά Δευτέρα, τρίμερον, του Λαζάρου, Μ. Πέμπτη, Μ. Παρασκευή, Μ. Σάββατον, Ανάστασις, επισκέψεις, ξενιτιά, φιλοξενία, σχέσεις μελών της οικογενείας	49
Γάμος: Αρραβώνες, γάμος, προίκα, διαζύγιον, κωλύματα, τραγούδια του γάμου	63
Γέννηση – βάπτισι: Εγκυμοσύνη – λοχεία – γέννησις τέκνου – ανατροφή του, βάπτισις, αεροβαπτισμός	69



Θάνατος:	
Θάνατος, μνημόσυνα, κληρονομιά	73
Προλήψεις:	
«Παγανιές», άλλαι προλήψεις	75
Αι Στολαί:	
Αρρένων – θηλέων	77
Ονόματα κατοίκων Αμμουδιάς εξ ων ελήφθησαν στοιχεία δια τη σύνταξιν της παρούσης συλλογής	79

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η δημιουργία της εκδοτικής σειράς «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού» από την Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, διευθύντρια του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (1994-2013), με σκοπό την παρουσίαση και επιστημονική έκδοση αδημοσίευτου λαογραφικού υλικού, που φυλάσσεται στα αρχεία και τις συλλογές του, σε συνεργασία με φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και του πολιτισμού, προσέβλεψε, από την εποχή που ανακοινώθηκε, πριν είκοσι και πλέον έτη, πολλές και αξιόλογες προτάσεις και σχετικές εκδόσεις. Από το 2002, έτος έκδοσης του πρώτου βιβλίου της σειράς, των «Λαογραφικών Συμμεϊκτων της νήσου Παξών» του αειμνήστου καθηγ. Δημ. Σ. Λουκάτου, μέχρι σήμερα έχουν κυκλοφορηθεί, πάντοτε με δαπάνες των ενδιαφερομένων φορέων, δεκαεπτά τίτλοι. Επτά από τους εν λόγω τίτλους συνοδεύονται από δίσκους πυκνής εγγραφής (συνολικά 34 CD, DVD) που περιλαμβάνουν ηχητικό και οπτικό υλικό¹. Ευρίσκονται σε στάδιο προετοιμασίας

1. 1. Δημ. Σ. Λουκάτος, *Λαογραφικά Σύμμεϊκτα της νήσου Παξών (Καταγραφή 1957)*, επιμ. Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αθήνα 2002, σελ. 247. 2. Βασ. Π. Σαρλής, *Λαογραφικά Σύμμεϊκτα του Δήμου Φενεού Κορινθίας (Καταγραφή 1962-2000)*, επιμ. Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, τόμοι Α' και Β', Αθήνα 2003, τ. Α', σελ. μς' + 575, τ. Β', σελ. 673. 3. *Λαογραφικές καταγραφές στο Βαλτεσινικό Γορτυνίας, (Μύθοι ζώων, παραμύθια και τραγούδια)*, επιμ. Ευάγγ. Καραμανές, Αθήνα 2009, σελ. 256. 4. Σωτ. Τσιάνης, *Δημοτικά τραγούδια από το Βαλτέτσι Αρκαδίας / Folksongs from Valtetsi, Arcadia. Μουσική συλλογή (1956, 1959) – μελέτη – μεταγραφή*, πρόλογος - επιστ. ευθύνη - επιμ. ύλης Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αθήνα 2010, τ. Α', σελ. 445. Ιωάν. Καϊμάκης - Στ. Κοκκάλας, *Δημοτικά τραγούδια από το Βαλτέτσι Αρκαδίας / Folksongs from Valtetsi, Arcadia*, επιστ. ευθύνη - επιμ. ύλης Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, τ. Β', σελ. 543 [+ 12 CD, 1 DVD]. 5. *Τραγούδια και χοροί της Λευκάδας / Traditional Songs and Dances from Lefkada* (Συλλογή: Σπυρ. Δ. Περιστέρης 1963, 1966, επιμ. Ιωάννης

τουλάχιστον έξι νέοι πολυσέλιδοι τόμοι ενώ σχεδιάζονται και άλλοι, σύμφωνα με τα αιτήματα που έχουν υποβληθεί στο Κέντρο Λαογραφίας και τον προγραμματισμό των εργασιών του.

Αφορμή για τη δημιουργία και καθιέρωση της εκδοτικής σειράς «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού» ήταν τα πολλά αιτήματα λαογραφικών και πολιτιστικών συλλόγων και φορέων της Τοπικής Αυτο-

Πλεμμένος), Αθήνα 2010, σελ. 128 [+ 2 CD]. **6.** *Λαογραφικά Σύμμεικτα της Κορώνης Μεσσηνίας από τις συλλογές (1938-1939) της Γεωργίας Ταρσούλη* (επιστ. ευθύνη - επιμ. έκδοσης Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, επιμ. ύλης Ιωάννης Πλεμμένος), Αθήνα 2011, σελ. 308. **7.** Δημ. Σ. Λουκάτος, *Λαογραφική αποστολή στα Διαπόντια νησιά (Ερείκουσα, Μαθράκι, Οθωνοί)*, επιστ. ευθύνη - επιμ. Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, επιμ. ύλης Κυρ. Χρυσού-Καρατζά, Αθήνα 2012, σελ. 452 [+ 1 CD]. **8.** Σωτ. Ι. Τσιάνης, *Δημοτικά τραγούδια από τη Βυτίνα Αρκαδίας / Folk Songs from Vytina, Arcadia (Μουσική συλλογή 1959, μελέτη-μεταγραφή)*, επιστ. επιμ. Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, επιμ. έκδοσης Βασιλική Ι. Χρυσανθοπούλου, Αθήνα 2013, σελ. 286 [+ 2 CD]. **9.** Στέφ. Δ. Ήμελλος, Margaret Kenna, *Άγιστη Από λαογραφική, διαλεκτολογική και κοινωνικοανθρωπολογική άποψη*, Αθήνα 2015, σελ. 288. **10.** Γ. Κ. Σπυριδάκης, *Λαογραφικά Σύμμεικτα της Κιμώλου. Λαογραφική αποστολή εις Κίμωλον (14-29 Αυγούστου 1963)*, εισαγωγή - επιστ. και έκδοτ. επιμέλεια, γλωσσάριο Παν. Ιω. Καμηλάκης, Έπιστ. υπεύθυνοι Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, Εύαγγ. Θ. Καραμανές, Αθήνα 2015, σελ. 400 [+1 CD]. **11.** Αλίκη Λάμπρου, *Ο αρναλιός στη Σκύρο, Καταγραφές μαρτυριών παλαιών υφαντριών*, επιστ. και έκδοτ. επιμέλεια, Παρ. Ποτηρόπουλος, επιστ. υπεύθυνος, Εύαγγ. Καραμανές, Αθήνα 2017, σελ. 148. **12.** *Γαμήλια έθιμα των Βλαχοχωριών της Πίνδου. Πρώιμες λαογραφικές καταγραφές φοιτητών τοῦ Ν.Γ. Πολίτη*, εισαγωγή - επιμ. Εύαγγ. Θ. Καραμανές, Αθήνα 2017, σελ. 110. **13.** *Δημοτικά τραγούδια Ευρυτανίας. Συλλογή Σπυρ. Δ. Περιστέρη 1959, 1962*, επιστ. και έκδοτ. επιμέλεια Αναστάσιος Δ. Ηλιόπουλος, επιμ. - ηλεκτρονική επεξεργασία της μουσικής ύλης Ζωή Αναγνωστοπούλου, επιστ. υπεύθυνη, πρόλογος Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, υπεύθ. έκδοτ. σειράς Εύαγγ. Θ. Καραμανές, Αθήνα 2018, σελ. LXXII + 542 [+ 11 CD, 1 DVD]. **14.** *Ποικίλα λαογραφικά εκ των χωριών Ορεστιάδος. Συλλογή δημοδιδασκάλων 1958-1959*, εισαγωγή - επιμ. Ανδρομάχη Ι. Οικονόμου, υπεύθ. έκδοτ. σειράς Εύαγγ. Θ. Καραμανές, Αθήνα 2020, σελ. 264. **15.** *Σπάτα. Ήθη, έθιμα, γιορτές, μουσικές και τραγούδια / Spata. Customs, rituals, celebrations, music and songs*, επιστ. και έκδοτ. επιμέλεια Ζωή Ν. Μάργαρη, υπεύθ. έκδοτ. σειράς Εύαγγ. Θ. Καραμανές, (έκδοση σε συνεργασία με το Λύκειο των Ελληνίδων, Παράρτημα Σπάτων), Αθήνα 2023, σελ. 592 [+ 2 CD, 1 DVD]. **16.** Παναγιώτα Γιαννοπούλου, *Το Ζυγοβίσι και η λαογραφία του*, εισαγωγή - επιμέλεια Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, υπεύθ. έκδοτ. σειράς Εύαγγ. Θ. Καραμανές, Αθήνα 2024, σελ. 392. **17.** Σωκράτη Δ. Γεωργούλα, *Λαογραφική συλλογή Αμμουδιάς Πρεβέζης*, εισαγωγή - επιμέλεια Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, υπεύθ. έκδοτ. σειράς Εύαγγ. Θ. Καραμανές, Αθήνα 2024, σελ. 80.

διοίκησης για χρήση και δημοσίευση ανέκδοτης λαογραφικής ύλης του Αρχείου του Κέντρου Λαογραφίας για συγκεκριμένους τόπους. Μετά από ενδελεχή μελέτη των ποικίλων αιτημάτων και διερεύνηση των δυνατοτήτων χρηματοδότησης από τους ενδιαφερόμενους φορείς για την έκδοση του υλικού, η Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη πρότεινε προς την Εφορευτική Επιτροπή του Κέντρου Λαογραφίας την δημιουργία νέας εκδοτικής σειράς υπό τον τίτλο «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού». Σύμφωνα με την εισήγησή της, η οποία εγκρίθηκε από την Εφορευτική Επιτροπή και την Ακαδημία Αθηνών, τα βιβλία-δημοσιεύματα της σειράς περιλαμβάνουν ανέκδοτο πρωτογενές υλικό του Αρχείου του Κέντρου Λαογραφίας, συγκεντρωμένο κυρίως από ερευνητές (παλαιότερα συντάκτες) του Κέντρου με επιτόπιες έρευνες σε εντεταλμένες ερευνητικές αποστολές. Την επιστημονική επιμέλεια του κάθε έργου έχουν ερευνητές του Κέντρου υπό την εποπτεία του διευθυντή. Βασικό κριτήριο για την ένταξη στη σειρά είναι η επιστημονική αξία του προς έκδοσιν υλικού, ικανού να καλύψει τις ερευνητικές ανάγκες του συγκεκριμένου τόπου. Τα δικαιώματα της έκδοσης ανήκουν στην Ακαδημία Αθηνών.

Η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει το λαογραφικό υλικό του χειρογράφου του Κέντρου Λαογραφίας με τίτλο «Λαογραφική μελέτη Αμμουδιάς Πρεβέζης» (αρ. 2902 Α') το οποίο κατέγραψε ο δάσκαλος Σωκράτης Δ. Γεωργούλας το 1964. Η έκδοση της εν λόγω λαογραφικής συλλογής σε ψηφιακή μορφή, με στόχο να κοινοποιηθεί και να μελετηθεί περαιτέρω το εν λόγω υλικό, σχεδιάστηκε κατόπιν αιτήματος του Πολιτιστικού και Επιμορφωτικού Συλλόγου Αμμουδιάς προς το Κέντρο Λαογραφίας. Το αίτημα για την έκδοση του υλικού στην σειρά των «Πηγών του Λαϊκού Πολιτισμού» έγινε δεκτό από την Εφορευτική Επιτροπή του Κέντρου Λαογραφίας και η επιμέλεια ανατέθηκε στον κύριο ερευνητή Παρασκευά Ποτηρόπουλο. Ο κ. Ποτηρόπουλος είχε ήδη επιμεληθεί κατά το παρελθόν την μεταγραφή σε ηλεκτρονική μορφή του υλικού πράγμα που διευκόλυνε τα μέγιστα την σελιδοποίησή του σύμφωνα με τα πρότυπα της εκδοτικής σειράς των «Πηγών» για την ψηφιακή έκδοση. Θα ήθελα να τον ευχαριστήσω θερμώς. Ευχαριστώ επίσης τον Πολιτιστικό Σύλλογο Αμμουδιάς για το ενδιαφέρον του για τις εργασίες του Κέντρου Λαογραφίας.

Η λαογραφική συλλογή της Αμμουδιάς (παλ. Σπλάντζας) έλαβε

τον αρ. 17 στη σειρά των «Πηγών του Λαϊκού Πολιτισμού» και παραδίδεται στους κατοίκους και στους καταγόμενους από τον ιστορικό αυτό τόπο της περιοχής Πρεβέζης και στους φίλους της Λαογραφίας.

Με δεδομένο ότι ο λαϊκός πολιτισμός είναι ένας ζωντανός οργανισμός που εξελίσσεται και αλλάζει, ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες, η δημοσίευση στοιχείων για την μορφή του σε μεταβατικές περιόδους, όπως είναι οι δεκαετίες του 1950 και 1960 –από τη δεκαετία του 1970 οι αλλαγές στον αγροτικό χώρο είναι σαρωτικές– είναι ιδιαίτερα σημαντική για την διαχρονική μελέτη της τοπικής κοινωνίας. Στις σελίδες των καταγραφών του πρωτογενούς αυτού υλικού, που έγινε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, από τον δάσκαλο Σωκράτη Δ. Γεωργούλα, αποτυπώνεται η φιλοπονία του αλλά και γενικότερα η αγάπη και το ενδιαφέρον των δασκάλων για τον λαϊκό πολιτισμό των επιμέρους περιοχών της Ελλάδας ιδιαίτερος των μικρών και δυσπρόσιτων οικισμών. Θυμίζω ότι οι εργασίες αυτές συνεχίζουν μια μακρά παράδοση συλλογής λαογραφικού υλικού από εκπαιδευτικούς, που εγκαινιάστηκε από τον ιδρυτή της Ελληνικής Λαογραφίας Νικόλαο Πολίτη και αποδίδει καρπούς έως και σήμερα. Με το βιβλίο αυτό δίδεται η δυνατότητα στους παλαιότερους να θυμηθούν –και να στοχασθούν– στοιχεία του τοπικού πολιτισμού τους που εν πολλοίς ίσως χάθηκαν, και στους νεότερους να τα γνωρίσουν και, πιστεύω, να τα αξιοποιήσουν. Η δημοσίευση πρωτογενούς λαογραφικού υλικού αποτελεί, σε κάθε περίπτωση, πολύτιμη πηγή και αφορμή για νέες έρευνες.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΕΣ

Διευθυντής Ερευνών, Διευθύνων το Κέντρον Ερεύνης
της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έκδοση αφορά το υλικό του χειρογράφου με τίτλο «Λαογραφική μελέτη Αμμουδιάς Πρεβέζης» που έχει κατατεθεί με αριθμό 2902 Α' στο Αρχείο του Κέντρου Λαογραφίας από τον δάσκαλο Σωκράτη Δ. Γεωργούλα το 1964². Για τη συγκεκριμένη συλλογή απονεμήθηκε στον συγγραφέα έπαινος της Ακαδημίας Αθηνών στο πλαίσιο του ετήσιου διαγωνισμού συλλογής πρωτογενούς λαογραφικού υλικού, που έχει θεσπίσει η Ακαδημία από το 1953 με στόχο τον εμπλουτισμό του αρχείου του Κέντρου Λαογραφίας.

Ο Σωκράτης Γεωργούλας, με καταγωγή από την Πλατανούσσα Ιωαννίνων, συγκέντρωσε το λαογραφικό υλικό υπηρετώντας ως δάσκαλος στο Δημοτικό Σχολείο της Αμμουδιάς κατά το σχολικό έτος 1961-62 (από τις 10-9-1961 όπως σημειώνει ο ίδιος). Με την έρευνα, καταγραφή και τελικά την κατάθεση του υλικού στο Αρχείο Χειρογράφων του Λαογραφικού Αρχείου, όπως ονομαζόταν τότε το Κέντρο Λαογραφίας, ουσιαστικά συνεχίζει κι αυτός, με τον δικό του τρόπο, την ιδιαίτερη συνεισφορά των λειτουργών της εκπαίδευσης, και ιδιαίτερα των δασκάλων, στη συγκέντρωση και καταγραφή του λαογραφικού υλικού.

Η σύνδεση των εκπαιδευτικών με τη συλλογή του λαογραφικού υλικού ξεκινά θεσμικά από την πρώτη εγκύκλιο που απευθύνεται σε δημοδιδασκάλους στα μέσα του 19ου αιώνα³, συστηματοποιείται

2. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο Σωκράτης Γεωργούλας εκτός από τη μελέτη για την Αμμουδιά Πρεβέζης είχε καταθέσει με αριθμό εισαγωγής 2902 Β' και τη «Συλλογή Δημοτικών τραγουδιών της περιοχής Ανατολικού Ξεροβουνίου Ηπείρου», το περιεχόμενο της οποίας συμπεριλήφθηκε στο βιβλίο του *Λαϊκές Ζωγραφιές από την Ήπειρο (Λαογραφικά Ανατολικού Ξεροβουνίου)*, Ιωάννινα 1969, στις σελίδες 90-109.

3. «Περί της υπό του Υπουργείου δημοσιεύσεως των περι μεθόδων παρατηρή-

ωστόσο στην περίοδο επιστημονικής συγκρότησης της ελληνικής Λαογραφίας όταν ο Νικόλαος Πολίτης, ο ιδρυτής της επιστήμης στην Ελλάδα, συνεργάζεται στενά με τους εκπαιδευτικούς⁴, όπως και τους τοπικούς λόγιους, τους «ερασιτέχνες» συλλογείς λαογραφικού υλικού⁵, για τη συγκρότηση αρχικά της προσωπικής συλλογής του. Η συγκεκριμένη πρακτική συνεχίζεται σε όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα, από τους επιγόνους του Νικολάου Πολίτη, μέσω της αποστολής σχετικών εγκυκλίων στις κατά τόπους Διευθύνσεις Εκπαίδευσης για τον εμπλουτισμό του Λαογραφικού Αρχείου⁶, και αργότερα με την ίδρυση των λαογραφικών αρχειακών συλλογών των πανεπιστημιακών τμημάτων με τη συγκέντρωση υλικού από τους φοιτητές⁷. Αντί-

σεων των διδασκάλων, καθώς και των δια τούτων συλλεγομένων λέξεων, φράσεων, παροιμιών, διηγημάτων και λοιπών παραδόσεων του ελληνικού λαού», Υπουργείου των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης, Βασίλειον της Ελλάδος, Εν Αθήναις την 22 Μαρτίου 1857, βλ. *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας – Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Μέγαρον Ακαδημίας Αθηνών, 4-7 Δεκεμβρίου 2003)*, Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη (γεν. επιμ.), Παρασκευάς Ποτηρόπουλος (επιμ. Όλης), Παναγιώτης Καμηλάκης (επιστι-φιλολογ. επιμ.), Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών αρ. 23, Αθήνα 2012, τόμ. Β', σελ. 1131-1135.

4. Για το συγκεκριμένο ζήτημα βλ. ενδεικτικά τα κείμενα των: Αικατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Αναδιφώντας την “Υψηλή Πολίτη”»: Ο Νικόλαος Πολίτης και οι συλλογείς λαογραφικού υλικού», σελ. 765-825, Ρέας Κακάμπουρα-Τίλη, «Ο Ν. Γ. Πολίτης και οι εκπαιδευτικοί ως συλλογείς λαογραφικού υλικού», σελ. 325-342, Γεωργίου Βοζικά, «Λαογραφική έρευνα και εκπαίδευση: Η αλληλογραφία του Ν. Γ. Πολίτη με τον Ν. Ι. Λάσκαρη», σελ. 237-283, στη δίτομη έκδοση, *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, ό.π.

5. Για τους «ερασιτέχνες» συλλογείς λαογραφικού υλικού, τους «εραστές» της λαογραφίας και της ελληνικής παράδοσης, βλ. Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, «Εισαγωγικό σημείωμα», στο Αλίκη Λάμπρου, *Ο Αργαλιός στη Σκύρο. Καταγραφές μαρτυριών παλαιών υφαντριών*, επιστημονική και εκδοτική επιμέλεια, Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, επιστημονικός υπεύθυνος, Ευάγγελος Καραμανές, Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 2017, σελ. 17-20 και του ίδιου «Δημήτρης Καλούσιος: ο σεμνός και ακούραστος ερευνητής, τόπων και ανθρώπων, της ιστορίας και του πολιτισμού τους», εφημερίδα *Πρωινός Λόγος* 7/ 2 – 12/2/2015, Τρίκαλα.

6. Βλ. «Εγκύκλιον», στο *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, ό.π., τόμ. Β', σελ. 1129-1155.

7. Για τη συγκρότηση, τη λειτουργία και το περιεχόμενο του Λαογραφικού Αρχεί-

στοιχη πρακτική ακολουθείται με την ανάθεση σχετικών εργασιών στους σπουδαστές των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και μετέπειτα των πανεπιστημιακών Τμημάτων⁸, όπως και στο πλαίσιο σεμιναρίων επιμόρφωσης για τους εκπαιδευτικούς⁹.

Με αυτόν τον τρόπο οι εκπαιδευτικοί, αλλά και οι τοπικοί λόγι-οι και οι «ερασιτέχνες» συλλογείς συγκεντρώνουν λαογραφικό υλικό και συνεισφέρουν καθοριστικά και για μεγάλο χρονικό διάστημα στη συγκρότηση σωμάτων των αρχειακών καταγραφών της ελληνικής Λαογραφίας. Ταυτόχρονα, τόσο με το πρωτογενές υλικό που συγκεντρώνουν όσο και με τον ιδιαίτερο λόγο που διατυπώνουν για την τοπική παράδοση και ιστορία, συμβάλλουν, στον βαθμό που τους αναλογεί, στη διαμόρφωση του δημόσιου λόγου της λαογραφίας για την παράδοση και τον λαϊκό πολιτισμό, στην ερμηνεία και στις χρήσεις τους.

Αυτή η σχέση αποτυπώνεται ξεκάθαρα στην Εγκύκλιο της Ακαδημίας Αθηνών «Προς τους λειτουργούς της Μέσης και Δημοτικής Εκπαιδύσεως» (1952), όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά:

Από τα χειρόγραφα διδασκάλων αιτηρίσθη κατά το πλείστον και η συλλογή του αιμνήστου Ν. Γ. Πολίτου, η οποία αποτελέσει την βάση των σοφών

ου της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, το οποίο ιδρύθηκε από τον Γεώργιο Κ. Σπυριδάκη, βλ. Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη, «Χειρόγραφες συλλογές πρωτογενούς λαογραφικής ύλης του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών 1966-1986», *Παρουσία Ε'* (1987), σελ. 539-550 και της ίδιας «Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης (1963-1972). Το Αρχείο Χειρογράφων Συλλογών Πρωτογενούς Ύλης και το Σπουδαστήριο Λαογραφίας (κατάθεση ψυχής)», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, τόμ. 33-34, σελ. 551-591. Το 1964 τίθενται οι βάσεις για τη δημιουργία αντίστοιχου Αρχείου στη Φιλοσοφικής Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων από τον Δημήτριο Λουκάτο.

8. Βλ. *Χειρόγραφα λαογραφίας από σπουδαστές της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας Ιωαννίνων (1966-67): Αρχείο Καθηγ. Δημητρίου Σ. Δουκάτου*, Επιμέλεια Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου, Ιωάννινα 1999.

9. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η έκδοση, στη σειρά «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού» του Κέντρου Λαογραφίας, του υλικού που συγκέντρωσε και κατέθεσε στο Αρχείο του Κέντρου το 1975 η Παναγιώτα Γιαννοπούλου, στο πλαίσιο της μετεκπαίδευσής της στο Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης, βλ. Παναγιώτα Γιαννοπούλου, *Το Ζυγοβίσι και η λαογραφία του*, εισαγωγή - επιμέλεια Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, υπεύθ. εκδοτ. σειράς Ευάγγ. Θ. Καραμανές, Αθήνα 2024.

μελετών του. Εις την συνεργασίαν των δημοδιδασκάλων, των υπηρετούντων ανά το Κράτος, στηρίζεται και το Λαογραφικόν Αρχείον δια την συμπλήρωσιν του έργου του. Και είναι τούτο ενόητον. Οι δημοδιδάσκαλοι είναι παρόντες εις πάσας τας γωνίας της ελληνικής Πατρίδος και κανείς δεν είναι τόσον συνδεδεμένος με τον λαόν, όσον αυτοί. Οι δημοδιδάσκαλοι προέρχονται κατεξοχήν από τα σπλάχνα του λαού και καθ' ημέραν αναστρέφονται με τον λαόν δι' αυτό και είναι εις θέσιν να περισυλλέξουν τον λαογραφικόν θησαυρόν, που αποκαλύπτεται εις τα όμματά των, φθάνει να ηξεύρουν να τον εκτιμούν. Χωρίς την συνεργασίαν αυτών το υλικόν, το αποταμιευμένον εις το στόμα, τας πράξεις και τα έργα του λαού, θα παραμείνη άγνωστον και αχρησιμοποίητον από την Επιστήμη και θα κινδυνεύση να απολεσθή παντελώς, εφ' όσον με τα παρερχομένας γενεάς και αυτό λησμονείται και χάνεται¹⁰.

Καθοριστικός παράγοντας στη συνεισφορά των εκπαιδευτικών στον εμπλουτισμό των λαογραφικών αρχείων είναι ο τρόπος συλλογής και καταγραφής της τοπικής παραδόσης και του λαϊκού πολιτισμού. Εδώ αναδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος των εγκυκλίων συλλογής υλικού που αποστέλλονται κατά καιρούς προς τους εκπαιδευτικούς. Σε αυτές όχι μόνο αποσαφηνίζεται ο ρόλος τους, όπως αναφέρεται παραπάνω, αλλά δίνονται σαφείς κατευθύνσεις για τη συλλογή του υλικού, ουσιαστικά καθορίζονται οι θεματικές ενδιαφέροντος, οι μέθοδοι καταγραφής και τα μεθοδολογικά εργαλεία, οι θεωρητικοί και ιδεολογικοί προσανατολισμοί τελικά της λαογραφικής επιστήμης¹¹.

10. Βλ. «Εγκύκλιον», στο *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, ό.π., τόμ. Β', σελ. 1154.

11. Για την κριτική προσέγγιση στις επιστημολογικές και ιδεολογικές συνθήκες, τους περιορισμούς στη συλλογή και μελέτη αυτού του υλικού από τους δασκάλους και τους ερασιτέχνες συλλογείς γενικότερα, βλ. Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, «Δημήτρης Καλούσιος: ο σεμνός και ακούραστος ερευνητής», ό.π., και του ίδιου «Εισαγωγικό σημείωμα», στο Αλίκη Λάμπρου, *Ο Αργαλειός στη Σκύρο*, ό.π. Για το ζήτημα των ιδεολογικών προσανατολισμών της ελληνικής λαογραφίας υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, ενδεικτικά βλ. Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί: Μια κριτική εισαγωγή στη Λαογραφία*, Κριτική, Αθήνα 2014, (2η έκδοση) και Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, «Πεδία προσανατολισμού μιας κριτικής λαογραφίας», στο Β. Νιτσιάκος, Π. Ποτηρόπουλος, (επιμ.), *Λαογραφία και Ανθρωπολογία*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2018, σελ. 29-73, στα οποία υπάρχουν εκτενείς βιβλιογραφικές αναφορές.

Είναι σημαντικό να καθορίζεται κάθε φορά το πλαίσιο και οι συνθήκες συλλογής και καταγραφής του υλικού, προκειμένου να αποτιμηθεί η σημασία του έργου του κάθε συλλογέα. Στην περίπτωση του εγχειρήματος του Σωκράτη Γεωργούλα, η προαναφερθείσα εγκύκλιος, μαζί με άλλες που ακολουθούν, ορίζει τις κατευθύνσεις για τη συλλογή του υλικού:

Διό αποστέλλουσα υμίν τα τρία τεύχη των Ζητημάτων της Ελληνικής Λαογραφίας, τα συνταχθέντα υπό του Διευθυντού του Λαογραφικού Αρχείου καθηγητού Γ.Α. Μέγα, η Ακαδημία Αθηνών παρακαλεί υμάς, όπως έχοντες υπ' όψιν τας οδηγίας, τας παρεχομένας εν αρχή του Α' τεύχους καταγίνητε εις την έρευναν και συλλογήν του λαογραφικού υλικού της περιφερείας υμών και αποστείλητε τας συλλογάς υμών δια του κ. Επιθεωρητού εις το Λαογραφικόν Αρχείον της Ακαδημίας Αθηνών¹².

Ο Σωκράτης Γεωργούλας συλλέγει το υλικό του με τρόπο που φαίνεται να παρακολουθεί τις οδηγίες και να ανταποκρίνεται στις θεματικές που αναφέρονται στο *Ερωτηματολόγιο* του Γ. Μέγα, όπως συνηθίζεται να αποκαλούνται εν συντομία τα τρία τεύχη των *Ζητημάτων της Ελληνικής Λαογραφίας*¹³. Παρατηρεί και συλλέγει προφορικές πληροφορίες από τους κατοίκους του οικισμού τις οποίες καταγράφει με συνοπτικό τρόπο στο χειρόγραφο του. Όπως σημειώνει στην αρχή της εργασίας του: «Η παρούσα μελέτη προέρχεται εξ ολοκλήρου σχεδόν εκ πληροφοριών τας οποίας έλαβον παρά κατοίκων της Αμμουδιάς». Τα θέματα στα οποία αναφέρεται αφορούν στην κοινωνική οργάνωση του οικισμού, την οικογένεια και τις σχέσεις μεταξύ των μελών της, τη φιλοξενία και την ξενιτιά. Ασχολείται με ζητήματα σχετικά με τον κύκλο της ζωής, δηλαδή τη γέννηση, το παιδί, τον γάμο και τον θάνατο. Δίνει έμφαση στη λαϊκή λατρεία, στα έθιμα στον κύκλο του έτους με βάση το λαϊκό εορτολόγιο, ενώ παρέχει πληροφορίες για τις προλήψεις.

12. Βλ. «Εγκύκλιος», στο *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, ό.π., τόμ. Β', σελ. 1154-1155.

13. Γεώργιος Α. Μέγας, *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας*, Ανατύπωσις [των τριών τευχών-ανατύπων από την Επετηρίδα του Λαογραφικού Αρχείου, 1939-1949], Ακαδημία Αθηνών, Αθήναι 1975.

Όπως ο ίδιος επισημαίνει, στην αρχή του χειρογράφου, «Σκοπός της παρούσης είναι η κατά το δυνατόν πλήρης απεικόνισις της ζωής του τόπου σήμερον και ειδικότερον κατά το παρελθόν». Η επιδίωξη αυτή τού δίνει τη δυνατότητα να επεκταθεί και σε θέματα που αφορούν το παρόν και το παρελθόν του οικισμού. Καθώς διαμένει στην Αμμουδιά για μεγάλο διάστημα λόγω του επαγγέλματός του αλλά και των δυσκολιών στη μετακίνηση, όπως τις περιγράφει συνοπτικά αλλά με σαφήνεια, έχει τη δυνατότητα να βιώσει την καθημερινότητα των κατοίκων του οικισμού. Αυτή η μορφή συμμετοχικής παρατήρησης, όπως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, ενισχύει τη δυναμική της επιτόπιας έρευνάς του και του επιτρέπει να αναφερθεί και σε επιπλέον ζητήματα από όσα θίγονται στο *Ερωτηματολόγιο*¹⁴. Ταυτόχρονα αναζητά και παραθέτει ιστορικά στοιχεία θέλοντας να εμπλουτίσει τις πληροφορίες για τον τόπο και τους ανθρώπους του.

Ως αποτέλεσμα, στο κείμενο παρατίθενται στοιχεία για τη γεωγραφία και τη γεωλογία της περιοχής, την ιστορία της, τις διαδικασίες συγκρότησης του οικισμού και την πορεία του στους νεότερους χρόνους. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στις πρώτες οικογένειες που τον κατοίκησαν, στη δημογραφική εξέλιξη, όπως και στις ασχολίες των κατοίκων του. Σημαντικό μέρος του κειμένου αφορά τις εκκλησίες. Εκτός από την περιγραφή τους, ο συλλογέας παραθέτει σειρά ιστορικών στοιχείων και παραδόσεις που σχετίζονται με αυτές. Επίσης, καταγράφει στην ιστορία του σχολείου του οικισμού. Τέλος περιγράφει στοιχεία της παραδοσιακής ενδυμασίας των κατοίκων της Αμμουδιάς.

Στην εργασία του ο Σωκράτης Γεωργούλας επιχειρεί να μεταφέρει με ακρίβεια όσα του αφηγούνται οι συνομιλητές του, αναφέροντας συνήθως το όνομά τους· αξίζει να αναφερθεί ότι στο τέλος παραθέτει αναλυτικό κατάλογο όσων του έδωσαν πληροφορίες. Για αυτόν τον λόγο, ο συγγραφέας καταγράφει τις αρβανίτικες, κυρίως, άλλα και τις ιταλικές, τουρκικές, σλαβικές κ.λπ. λέξεις και εκφράσεις που

14. Άλλωστε όπως σημειώνει και ο Γ. Μέγας, «Οι μέλλοντες να χρησιμοποιήσουν τα ερωτηματολόγια πρέπει να έχουν υπ' όψιν, ότι ταύτα δεν εξαντλούν τα εξεταστέα ζητήματα και ότι ο ερευνών επί τόπου τας συνηθείας του λαού θα έχη ίσως πολλά ακόμη να παρατηρήση και σημειώση...», Γεώργιος Α. Μέγας, *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας*, ό.π., σελ. 4 (100).

χρησιμοποιούν στον καθημερινό τους λόγο οι κάτοικοι του οικισμού τη χρονική περίοδο της καταγραφής, παραθέτοντας τα αναγκαία επεξηγηματικά σχόλια. Ταυτόχρονα συμπεριλαμβάνει έναν κατάλογο με τα τοπωνύμια της περιοχής και την ερμηνεία τους. Για να ενισχύσει την περιγραφή του χρησιμοποιεί ως τεκμηριωτικό υλικό φωτογραφίες και σκαριφήματα, με την κατάλληλη επεξήγηση στις λεζάντες όταν χρειάζεται.

Στην έκδοση διατηρήθηκε σε μεγάλο βαθμό η διάταξη της ύλης που ακολούθησε ο συγγραφέας στην εργασία του. Ωστόσο, προκειμένου να παρουσιαστεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το υλικό, αποφασίστηκε σε συνεννόηση με τον Διευθύνοντα το Κέντρο Λαογραφίας Ευάγγελο Καραμανέ, να αναπτυχθούν σε ξεχωριστές ενότητες οι θεματικές που αφορούν τον κύκλο της ζωής, ακολουθώντας βέβαια τη σειρά καταγραφής του συγγραφέα, δηλαδή γάμος, γέννηση – βάφτιση και θάνατος¹⁵.

Στην εκδοτική επιμέλεια αποφασίστηκε να διατηρηθεί ο τρόπος γραφής του συγγραφέα, συμπεριλαμβανομένης σε μεγάλο βαθμό και της ορθογραφίας του χειρογράφου με τη βοήθεια των αντίστοιχων ορθογραφικών λεξικών, καθώς η καθαρεύουσα του κειμένου αποτελεί δείγμα της συγκεκριμένης εποχής, ιδιαίτερος στο σχολικό πλαίσιο και σε επίσημα έγγραφα.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ ΠΟΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ
Κύριος Ερευνητής, Κέντρον Ερεύνης
της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών

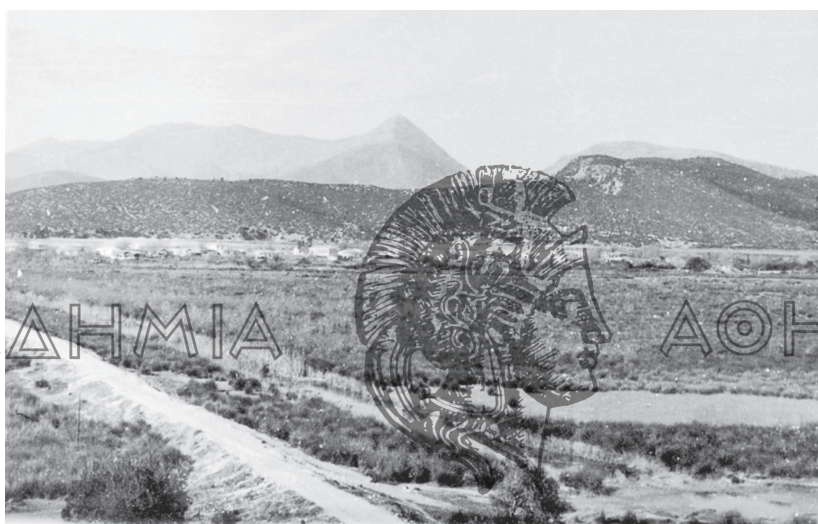
15. Θα πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο μιας ολικής θεώρησης του πολιτισμού, οι διάφορες μορφές κατάταξης και παρουσίασης των λαογραφικών φαινομένων έχουν εκ των πραγμάτων χρηστική και μόνο λειτουργία, καθώς είναι γενικές και ελλιπείς, βλ. Ιωάννης Καραχρήστος και Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, «Από αποθετήριο σε ένα ζωντανό αρχείο: Μια πρόταση για την τεκμηρίωση του εθνογραφικού υλικού στο αρχείο του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμος 35-36, 2021, σελ. 63-82 και Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί. Μια κριτική εισαγωγή στη Λαογραφία*, ό.π., σελ. 175-180.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΣΠΛΑΝΤΖΑ – ΣΠΙΑΓΓΙΑ – ΑΜΜΟΥΔΙΑ



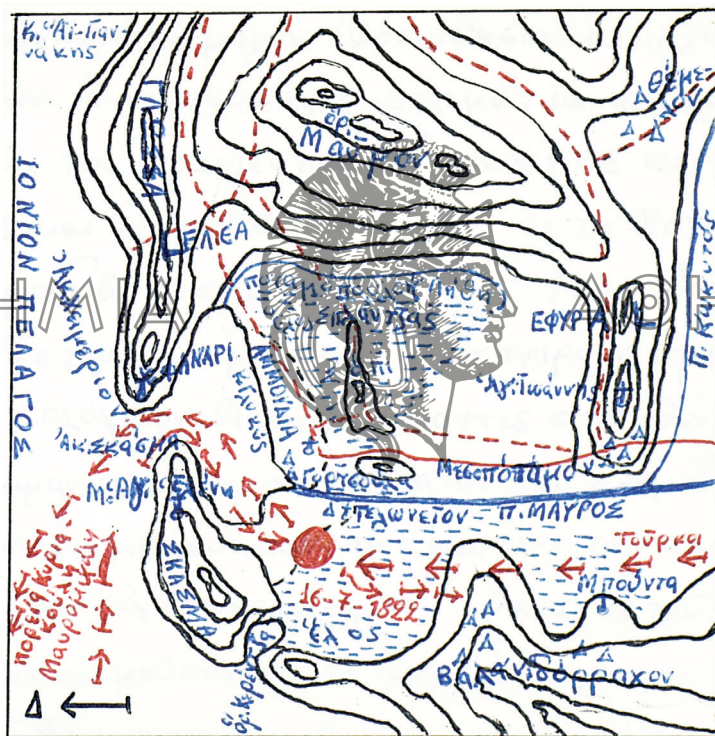
1. Όψις του χωριού εκ του λόφου «Γορτσούλα», Ν.Α.

Η παρούσα μελέτη προέρχεται εξ ολοκλήρου σχεδόν εκ πληροφοριών τας οποίας έλαβον παρά κατοίκων της Αμμουδιάς. Σκοπός της παρούσης είναι η κατά το δυνατόν πλήρης απεικόνισης της ζωής του τόπου σήμερα και ειδικότερον κατά το παρελθόν¹⁶.

Θέσις: Επί της δεξιάς όχθης και παρά τας εκβολάς του Μαύρου

16. «Εν Αμμουδιά τη 8η Μαΐου 1964, Σωκράτης Δ. Γεωργούλας, Δημοδιδάσκαλος» [σημείωση του συλλογέα].

ποταμού, τον οποίον αποτελούν οι ποταμοί Αχέρων¹⁷, υιός της Δήμητρας, Κώκυτας¹⁸, Βουβός και άλλοι μικρότεροι εκτίσθη χωρίον ονομαζόμενον σήμερον Αμμουδιά και παλαιότερον Σπλάντζα (Spiaggia). Το χωρίον δύναται να θεωρήθη ως τοιούτον του «Κάτου Κόσμου», καθ' ότι επήδησεν εκ των σπλάχνων της Αχερουσίας¹⁹ λίμνης. Ο ποταμός συνολικού μήκους 16 χιλιομέτρων πηγάζει εκ της ιστορικής Κιάφας του Σουλίου και αφού διέλθη αναρίθμητα άγρια φαράγγια και σχηματίση πολλούς καταρράκτας, εκβάλλει εις τον όρμον της Σπλάντζας.



Σχεδιάγραμμα της περιοχής Αμμουδιάς.

Σημ. Spiaggia (θ.). παραλία, ακρογιαλιά (λέξις ιταλική).

17. Οδός των νεκρών ή ποταμός της θλίψεως, του άχους.
18. Ποταμός των οδυρμών, των θρήνων.
19. Είσοδος του κόσμου των νεκρών.

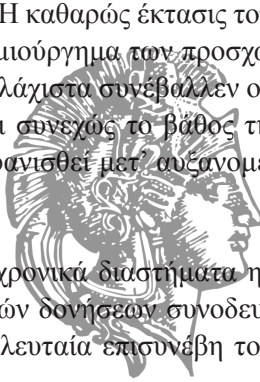
Φύσις: Η φύσις μαγευτική ιδίως την άνοιξη, μη στερούμενη γοητείας και κατά τας λοιπάς του έτους εποχάς. Το τοπίον κατά τον χειμώνα δίδει ζώσαν την εικόνα των «Κάτω χωρών της Ευρώπης». Η πεδιάς μεταβάλλεται εις θαλασσολίμνην, το χωρίον εις αμμώδη μικράν νήσον. Καθ' ότι τα θολά ύδατα του πλημμυριζόντος ποταμού συνενούνται μετά των υδάτων του «βάλτου» ο οποίος περιβάλλει το χωρίον Β.Α. δεχόμενος τα αφρίζοντα κύματα του Ιονίου πελάγους. Αλλά και ο συνοικισμός πολλάκις δέχεται τα ύδατα των ως άνω υγρών στοιχείων. Τον Νοέμβριον του έτους 1962 τα ύδατα είχαν κατακλύσει μεγάλο μέρος του συνοικισμού και ψάρια 0,03 έως 0,06 μ. έπλεον εις την αυλήν του Σχολείου.

Σχηματισμός του εδάφους: Η καθαρώς έκτασις του συνοικισμού (το δέλτα του Μαύρου) είναι δημιούργημα των προσχώσεων της θαλάσσης εις το έργον της οποίας ελάχιστο συνέβαλλεν ο ποταμός. Η έκτασις του συνοικισμού αυξάνει συνεχώς το βάθος της επιφανείας του όρμου, ο οποίος τείνει να αφανισθεί μετ' αυξανομένης κατ' έτος ταχύτητος.

Σεισμοπάθεια: Κατ' αραιά χρονικά διαστήματα η περιοχή συγκλονίζεται υπό τοπικών σεισμικών δονήσεων συνοδευομένων υπό βοής και υπογείων βροντών. Η τελευταία επισυνέβη τον Δεκέμβριον του έτους 1962.

Μετακινήσεις του συνοικισμού: Προ τετρακοσίων περίπου ετών βορείως του λόφου «Γορτσούλα» εις θέσιν «Φρασίνια» (Φράζος) εγκατεστάθη ο πρώτος κάτοικος Αμμουδιάς, Λιωλιάκης Ρώζος, ο οποίος δεν άφησεν απογόνους. Αργότερον περί το έτος 1700 συναντώμεν κατοίκους εις θέσιν, όπου ο Ι. Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου. Μετά την επιδημίαν της νόσου χολέρας (1879) οι κάτοικοι μετεφέρθησαν εις την τωρινήν θέσιν του συνοικισμού. Τα κύματα της θαλάσσης κατά την μαρτυρίαν της αιωνοβίου Δήμητρας Χρήστου έφθανον τότε εις την θέσιν, όπου σήμερον το κτήριο του Δημοτικού Σχολείου.

Ιστορία: Ο συνοικισμός ανεγνωρίσθη το πρώτον ως κοινότης του Ελληνικού κράτους με την ονομασίαν «Σπλάντζα» (χωρίον της επαρχίας





2. Όψεις του χωριού άνωθεν «Γράβας», Β.Δ.

Νικοπόλεως και Πάργας) διά του Β.Δ. 7-8-1919 Φ.Ε.Κ. Α' 181/1919. Διά του υπ' αριθ. Β.Δ. 12-3-1928 Φ.Ε.Κ. Α' 81/1928 ονομάσθη «Αμμουδιά». Διά του υπ' αριθ. Β.Δ. 21-3-1937 Φ.Ε.Κ. Α' 119/1937 υπήχθη εις τον Νομόν Θεσπρωτίας. Τελικώς δε διά του Α.Ν. 950/1946 Φ.Ε.Κ. Α' 49/1946 υπήχθη εις τον Νομόν Πρεβέζης.

Κατά την μυθολογίαν η περιοχή της κοινότητος άνηκεν εις την εξουσίαν των χθονίων θεών, πιθανώς απετέλει τον «ασφοδελόν λειμώνα», κατοικουμένη υπό των Κιμμερίων (προσωποποίησης των ψυχών), εξ ου Αχέρων ποταμός και Αχερουσία λίμνη. Την πίστιν των αρχαίων ενίσχυον και τα ακόλουθα:

Πρώτον η άγρια όψις του τοπίου. Η ανεξερεύνητος και αφιλόξενος ελώδης περιοχή, η οποία ήτο πλήρης υδροβίων φυτών, δέντρων και ζώων. Η απότομος και μυστηριώδης εξαφάνισις των πλουσιών υδάτων των ποταμών εντός του υδροβίου φυτικού κόσμου προ οφθαλμών του έκπληκτου παρατηρητού.

Δεύτερον ο Πυριφλεγέθων²⁰ (ποταμός πύρινος), σύμβολον της αδυσώπητου και φρικώδους Κολάσεως, πηγάζων ανατολικώς του

20. Εις τον Άδην έρρεον οι ποταμοί: Στύξ, Πυριφλεγέθων, Λήθη, Αχέρων και Κωκυτός.

αντερείσματος (επί του οποίου ευρίσκεται σήμερα η Μονή Αγίας Παρασκευής Μπούντας) διευθύνετο Β.Δ., εντός της λίμνης κινούμενος, αργός και φωσφορίζων. Ο ποταμός μετά την αποξήρανσίν του έλους της Μπούντας εξηφανίσθη.

Τρίτον η ικανότης των ιερέων του «νεκυομαντείου των Θεσπρωτών» να εξάπτουν την φαντασίαν των επισκεπτών του μαντείου, διά μεθόδων αγνώστων εις τας λεπτομερείας των σήμεραν.

Τέταρτον η πολλή μεγάλη θνησιμότης των κατοίκων των πέριξ περιοχών, λόγω κυρίως ελονοσίας.

Παραθέτω τον σωζόμενον έως σήμεραν μύθον «περί των στοιχειών του βάλτου», τον οποίον οι στεναγμοί, κατά την μαρτυρίαν των κατοίκων Αμμουδιάς, μόλις προ πέντε ετών έπαυσαν. «Τα στοιχειά», όπως μας διηγείται ο Αναστάσιος Χρ. Τούλιας, ήσαν δύο. Εν εντός του έλους της Σπλάντζας και το άλλον εντός του έλους της Μούντας, ονομάζοντο δε «Μπούμπης» και «Μπούντης» αντιστοίχως. Ο «Μπούμπης» ήτο «στοιχείο» τεραστίων διαστάσεων, οφιοειδές, νεώτερον και αιμοβόρον, αδελφός του «Μπούντη» «κι αλλοίμονο στους ζώντανους αν ποτέ κατόρθωνε να έκοβε τις βαριές χαλύβδινες αλυσίδες του». Την νύκτα περιφέρετο αδιακόπως. Την πρωίαν δε αναπαύομενος εις τινά άκραν του έλους, εστέναιεν αλληλοδιαδόχως με τον αδελφό του επί ώρας ολοκλήρους. Τα δύο «στοιχειά», φύλακες νυκτερινοί των πυλών του Άδου και στενοί συνεργάτες του Κέρβερου, ηκολούθησαν τους κυρίους των εις το ταξίδιον της λήθης. Με την φράσιν: «Ο Μπούμπης έρχεται» και σήμεραν οι μητέρες φοβίζοντα ατακτούντα τέκνα των. Εις θέσιν «Σιεσσόπι» προ είκοσι περίπου ετών έζη βοοειδές ερπετόν, διαμέτρου κορμού 0,15-0,20 μ., χρώματος φαιοκίτρινου με φολίδας χρώματος φαιοπρασίνου. Ήτο εντελώς άκακο και ετρέφετο εκ του κυνηγιού υδρόβιων πτηνών. Τούτον οι παλαιότεροι θεώρησαν απόγονον του «στοιχειού».

Βορειοδυτικώς του συνοικισμού και εντός της περιφερείας της κοινότητος, ευρίσκεται η θέσις της αρχαίας πόλεως Ελεάς. Τμήμα της πόλεως αυτής κατεποντίσθη. Την εκδοχήν αυτήν ενθαρρύνει το γεγονός, ό,τι επί αλιευτικών δικτυών, ριφθέντων εις τον βυθόν της θέσεως της θαλασσίου χώρου, περιεπλάκησαν πήλινα αγγεία. Τα σωζόμενα σήμεραν ερείπια απετέλουν πιθανώς την ακρόπολιν ή φρουρίον αμύνης της πόλεως.

Επί του Χειμερίου ακρωτηρίου υψούτο «το Φανάρι» (φάρος) εξ' ου έλαβεν το όνομά της η περιοχή Φανάριον Ηπείρου. Το «Φανάρι» ήτο επί αιώνας ο οδηγός των κατά καιρούς επισκεπτών του νεκρομαντείου παρά το χωρίον Μεσοπόταμου.

Διήλθον δε εκ του χωρίου οι απεσταλμένοι του Περιάνδρου προς την συζύγου του Μέλισσαν, ο Ηρακλής ζητών δηλητήριο διά τα βέλη του, ο Πλούτων και η Περσεφόνη, ο Όμηρος, ο Οδυσσεύς, ως και πλήθος ημιθέων, ηρώων και κοινών θνητών, έμφορτοι πλουσίω αναθημάτων, ζητούντες επικοινωνίαν μετά των νεκρών τους «αμενηνά κάρηνα». Τον ρόλον των νεκρών υπεδύοντο, πιθανώς, οι ιερείς του μαντείου, φέροντες καταλλήλους προς τούτο ενδυμασίας. Γνωρίζοντες δε εκ προηγουμένως συνομιλίαις τας προθέσεις των επισκεπτών, έδιδον τας αρμόζουσας κατά περίπτωσιν απαντήσεις. Οι επισκέπται εξηπατώντο διά ψυχολογικής υποβολής και εκ των κυάμων του «βάλτου» τους οποίους εμασούσαν προηγουμένως και είχαν την ιδιότητα να θολώνουν τον νουν και εξάπτουν εις το έπακρον την φαντασίαν. Εις την επιτυχίαν του σκοπού εβήθη και η δαιδαλώδης κατασκευή του επιβλητικού κτηριακού συγκροτήματος του μαντείου.

Τους χρόνους της Τουρκοκρατίας και μέχρι το έτος 1950 η Σπλάντζα ήτο λιμήν μεγάλης εμπορικής κινήσεως. Το γεγονός πιστοποιούν τα ερείπια του τελωνείου εις την αντίπεραν όχθην του ποταμού.

Το χωρίον, ως εκ της θέσεως του περιήλθεν εις την κυριότητα διαφόρων λαών: Τούρκων, Αλβανών, Ιταλών, Βενετών, Αράβων ως και πειρατών.

Την εποχήν των αγώνων του Έθνους κατά της τουρκικής δουλείας ο τόπος κατέστη μάρτυς της ηρωικής θυσίας του ήρωος του Βαλτετσίου Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.

Ο πασάς των Ιωαννίνων Αλής Τεπελενλής απεστάτησεν και κατ' εντολήν (χάττι-σερίφ) του Σουλτάνου επολιορκείτο στενώς εν Ιωαννίνοις από πολυάριθμους τουρκικάς δυνάμεις (Ιούλιος 1820). Αρχιστράτηγος των δυνάμεων αυτών αρχικώς είχεν ωρισθή ο Πασομβέης και αργότερον ο Χουρσίτ.

Τότε ο Αλής, δι' ίδιον συμφέρον, εκάλεσεν εις βοήθειάν του τους εις Κέρκυραν ευρισκομένους τότε Σουλιώτας, υποσχεθείς εις αυτούς την παντοτινήν ελευθερίαν της πατρίδος των.

Μετά την ήτταν και τον θάνατον του Αλή πασά (24-1-1822) ο

Ομέρ Βρυώνης κατ' εντολήν του Χουρσίτ πασά πολιορκεί το Σούλι με δύναμιν 14.000 τουρκαλβανών. Οι Σουλιώται μη δυνάμενοι να αντισταθούν πλέον λόγω ελλείψεως τροφών και πολεμοφοδίων, εξήτησαν την βοήθειαν της κυβερνήσεως Μαυροκορδάτου.

Απεφασίσθη τότε η αποστολή, παρά της κυβερνήσεως, δυνάμεως πεζών μέσω Άρτης υπό την αρχηγίαν του Αλ. Μαυροκορδάτου αφ' ενός και αφ' ετέρου η ταχεία ενίσχυσις των πολιορκουμένων εις τρόφιμα και πολεμοφόδια. Την δύσκολον αυτήν και σπουδαιοτάτην αποστολήν ανέλαβεν ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, έχων δύναμιν 500 συμπατριωτών του. Εκκινήσας εκ Μεσσολλογγίου απεβιβάσθη εις Αμμουδιάν εκλέξας ως βάσιν των εξορμήσεων του την Μονήν Αγίας Ελένης. Η προετοιμασία διά την πρώτην εξόρμησιν ήρχισεν, πλην όμως αι ενέργειαι της δυνάμεως εγένοντο γνωσταί εις τους Τούρκους κατόπιν προδοσίας. Διά τούτο την πρωίαν της 16ης Ιουλίου 1822 περίπου 4.000 Τουρκαλβανοί καβαλλάρηδες, εμπειροπόλεμοι και εξησκημένοι εις αγώνας εντός ελασών περιοχών, υπό την αρχηγίαν του Μουσταφά – Μπέη, της Τριπόλεως, επετέθησαν αιφνιδιαστικώς κατά του στρατοπέδου των Ελλήνων. Η μάχη ήρχισεν λυσσώδης. Οι περί τον Κυριακούλην λαβόντες θέσεις παρά τα τελωνείον απέκρουον αποτελεσματικώς τα «γιουρούσια» των επιτιθέμενων προξενούντες εις αυτούς συγχρόνως τεραστίας απώλειας. Οι Τούρκοι περί την δύσιν του ηλίου απελπισθέντες οπισθοχώρησαν και κατέλαβον θέσεις αμύνης εις την περιοχήν Βαλανιδορράχης, με σκοπόν να ανακόψουν τυχόν προέλασιν του τμήματος προς Κιάφαν. Κατά την μάχην εφονεύθησαν οι αρχηγοί αμφοτέρων των δυνάμεων. Ο Κυριακούλης πολεμών επί κεφαλής πάντα των παλληκαριών του ετραυματίσθη θανάσιμως περί το τέλος της συμπλοκής και εξέπνευσεν μετ' ολίγον εν τη Μονή. Παρά των κατοίκων Αμμουδιάς πιστεύεται ότι ο ήρωος ετάφη όπισθεν του ιερού της Μονής. Ιστορικά όμως πηγαί αναφέρουν, ότι ενεταφιάσθη μετά τιμών εις Μεσολόγγιον. Οι εναπομείναντες, στερηθέντες του αρχηγού των, προβλέψαντες δε και το αδύνατον του ανεφοδιασμού των πολιορκουμένων επιβιβάσθησαν των πλοίων των και πλήρεις πικρίας επέστρεψαν εις Μεσολόγγιον. Ο θάνατος του ήρωος ενέπνευσεν εις την λαϊκήν μούσαν και το τραγούδι:

*«Πετρόμπεης καθότανε ψηλά στο Πετροβούνι
 κι εσφούγγιζε τα μάτια του μ' ένα χρυσό μαντήλι.
 – Τι έχεις Μπέη και θλίβεσαι και χύνεις μαύρα δάκρυα;
 Σαν με ρωτάς Κυριάκαινα και θέλεις για να μάθης,
 απόψε μου 'ρθαν γράμματα από το Μεσολόγγι.
 Τον Κυριακούλη σκότωσαν το πρώτο παλληκάρι
 και στάζονε τα μάτια μου και τρέχουν μαύρα δάκρυα».*

Προ ολίγων ημερών (4 Ιουλίου 1822) κατεστράφη ολοσχερώς και η διά ξηράς πορευθείσα δύναμις παρά το Πέτα της Άρτης. Αναμνηστική του γεγονότος πλάκα αποσταλλείσα προ ετών ίνα τεθή επί του τόπου της θυσίας, ως πληροφορούμαι, υπό των συγγενών του ήρωος, δι' αγνώστους εις εμέ λόγους, μετεφέρθη εις Πάργαν. Σήμερον ευρίσκεται έξωθεν του Ι. Ναού Αγίου Νικολάου Πάργας εκτιθέμενη εις πολλούς κινδύνους. Η πλάκα σχήματος μεγέθους βιβλίου, το οποίον συμβολίζει την ιστορίαν, φέρει επί της ράχews την χρονολογίαν (1822) και εμπρός της τα εξής:

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΜΑΓΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

(ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ)

ΠΕΣΩΝ ΕΝΤΑΥΘΑ

16 ΙΟΥΛΙΟΥ 1822



ΑΘΗΝΩΝ

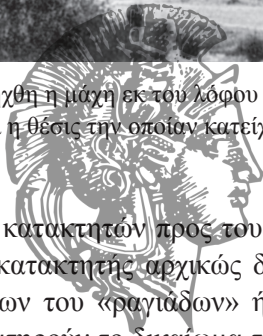
Καλόν θα είναι η πλάκα να μεταφερθεί και τεθεί εις μνημείον επί του τόπου της θυσίας, ή εν τω συνοικισμό Αμμουδιάς, ίνα το γεγονός τιμηθή δεόντως εις τον τόπον όπου και έλαβεν χόραν.

Τα πρώτα έτη της ζωής του ο συνοικισμός ήτο άσημος και άγνωστος εις τους κατακτητάς. Αργότερον το χωρίον έγινε «τσιφλίκι» του Σελικοιδίν πασά και αργότερον μέχρι το έτος 1922 των αδελφών Βασιλά εκ Πάργας. Το ως άνω έτος απηλοτριώθη η γη υπό του Δημοσίου. Το έτος δε 1936 η καλλιεργήσιμος έκτασις διενεμήθη οριστικώς εις τους κατοίκους. Σώζονται και σήμερα τα ερείπια «της κούλιας» των αφεντάδων παρά την μαρτυρίαν των κατοίκων ηγάπησαν τους τότε κατοίκους και αντί ζημίας προσέφερον εις αυτούς πολύτιμας υπηρεσίας φροντίζοντες διά την πρόοδον του τόπου.



3. Όμις της περιοχής όπου διεξήχθη η μάχη εκ του λόφου «Γορτσούλα» Β.Α.
(διά σταυρού σημειούται η θέση την οποίαν κατείχεν ο ήρωας).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

Αι σχέσεις των Τούρκων κατακτητών προς τους κατοίκους είχαν την ακόλουθον εξέλιξιν. Ο κατακτητής αρχικώς διατηρεί δικαίωμα ζωής ή θανάτου των υπηκόων του «ραγιαδων» ή «γκιαούρηδων». Μετ' έπειτα οι αφεντάδες διατηρούν το δικαίωμα της κατά βούλησιν διαθέσεως των ακινήτων. Αργότερον δε ελάμβανον κατά δίκαιον το «ίμορον» και το «δέκατον» της παραγωγής, κατ' έθιμον τας εξαιρετικώς περιστάσεις πλούσια δώρα.

Την περίοδον της τουρκοκρατίας και έως το 1925 εκαλλιεργείτο τμήμα έλους αποξηραίνόμενον, κατ' επιθυμίαν των αφεντάδων, δια της προσωπικής εργασίας των κατοίκων. Η απόδοσις του ως γεωργικά αγαθά ήτο σημαντική. Οι Τούρκοι κατά τα τελευταία έτη της κυριαρχίας των, έως τέλος Ιουνίου 1912, ελάμβανον μέρος εις τας πανηγυρεις των Χριστιανών και ουδέποτε είχαν το δικαίωμα ακούσιας απαγωγής θηλέων Ελληνίδων.

Τας αναφουόμενας διαφοράς μεταξύ των κατοίκων του χωριού, στα «σόια», έλυον, πάντα ειρηνικώς, ο «μουχτάρης» (πρόεδρος) της κοινότητος και ο ιερεύς. Οι κάτοικοι ανέκαθεν έφερον όπλα εις ένδειξιν

«παλληκαροσύνης». Οι κατακτηταί ηνείχοντο το γεγονός, καθ' όσον δεν εστρέφοντο εναντίον των. Αι σχέσεις των κατοίκων προς τους λοιπούς κατοίκους της περιοχής Φαναρίου ήσαν πάντοτε άβογοι.

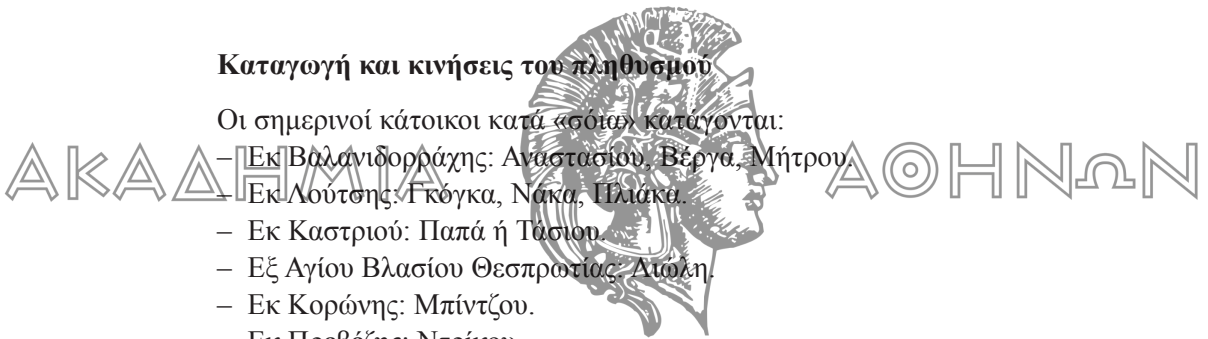
Οι κάτοικοι έλαβον μέρος εις τους ένοπλους του Έθνους αγώνας από το έτος 1913 έως σήμεραν. Το ως άνω έτος κατετάγησαν εις τον Ελληνικόν τακτικόν στρατόν τρεις εκ των κατοίκων ως εθελονταί. Την 12η Αυγούστου του έτους 1943 το χωρίον επυρπόλησαν και ελεηλάτησαν ολοσχερώς οι Γερμανοί. Οι κάτοικοι εγκατέλειψαν αυτό προσωρινώς και μετέβησαν εις Πάργαν. Το χωρίον ανοικοδομήθη εκ νέου βάσει σχεδίου υπό τας υπηρεσίας στεγάσεως πυροπαθών το έτος 1948.

Η θέσις και η καθαριότης των δημοσίων και ιδιωτικών χώρων δικαίως δημιουργούν άριστον εντύπωσιν εις τον επισκέπτην.

Καταγωγή και κινήσεις του πληθυσμού

Οι σημερινοί κάτοικοι κατά «σόια» κατάγονται:

- Εκ Βαλανιδορράχης: Αναστασιου, Βέργα, Μήτρου.
- Εκ Λούτσης: Γκόγκα, Νάκα, Πλιάκα.
- Εκ Καστριού: Παπά ή Τάσιου.
- Εξ Αγίου Βλασίου Θεσπρωτίας: Διωλη.
- Εκ Κορώνης: Μπίντζου.
- Εκ Πρεβέζης: Ντρίκου.
- Εκ Χειμαδιού Πρεβέζης: Μιχαήλ.
- Εκ Σταυροχωρίου: Τάσση, Θωμά Παπαγεωργίου.
- Εκ Μουζακαϊκών: Τούλια, Τσομπούλη.
- Εξ Αχερουσίας: Χρήστου ή Λένα, Πιέτα.
- Εκ Ξηρόλοφου Παραμυθιάς: Μπάτση.
- Εκ Καναλλακίου: Τζομάκα (απόγονοι παπά-Φράγκου).
- Εκ Καρτερίου Παραμυθιάς: Γεωργιάδη.
- Εκ Θεμέλου: Κωσταντίνου, Κώτση.
- Εκ Τρικάστρου Πρεβέζης: Παπασταύρου.
- Εξ Άνω Σκαφιδωτής: Ζαμπίθα.
- Εκ Σουλίου: Παναγιώτου Παπαγεωργίου, Κώστα ή Θωμά, Πανούση, Κωλέτση, Κολιούση και Πασχάλη, η οποία κατάγεται εκ της οικογενείας του Σουλιώτου οπλαρχηγού Ράμου.



Περί της οικογενείας Νάκα, η οποία ίσως να είναι και η πρώτη εις Αμμουδιάν εγκατασθείσα, έλεγον οι παλαιοί: «Οι Σπλαντζιώτες (Αμμουδιώτες) ένδεκα και Νακαίοι δώδεκα». Οι πρώτοι κάτοικοι ασφαλώς πιεζόμενοι εξ απολύτου ανάγκης εγκατεστάθησαν ενταύθα και επάλαιψαν προς επιβίωσιν των σκληρώς, αφ' ενός μεν μετά στοιχείων της αφιλοξένου τότε φύσεως και αφ' ετέρου, μετά της ελονοσίας και με όλας τας νόσους τας οποίας η μεγάλη υγρασία ευνοεί.

Ως μας πληροφορεί ο επί πολλά έτη ληξιαρχος Αμμουδιάς Σπυρίδων Πασχάλης, το αρχείον της Κοινότητος, ως και άλλοι κάτοικοι του χωριού, ο πληθυσμός από του έτους 1915 έως σήμερα παρουσίασεν τας εξής διακυμάνσεις:

Έτος	Πληθυσμός	Μ.Ο.
1915	89	159
1920	174	
1927	175	
1928	164	
1930	175	
1940	186	
1945	150	



Έτη 1947-1961 Γεννήσεις = 202,

Θάνατοι = 40, Μ.Ο. = 318

8-5-1964 Κάτοικοι = 320

Πίναξ 1ος

Ο ρυθμιστής της αυξήσεως ή μειώσεως του πληθυσμού κατά το παρελθόν ήτο η ελονοσία κατά κύριον λόγον, δευτερευόντως δε και άλλοι ασθένειαι. Σήμερα η εθελουσία και εκ συστήματος μείωσις των γεννήσεων.

Έτη	Γεννήσεις	Θάνατοι	Παρατηρήσεις
1961	6	1	(1964 Μέχρι Μαΐου) Μεταξύ των γεννηθέντων ετεροδημόται = 2. Μεταξύ των θανόντων ετεροδημόται = 2.
1962	1	3	
1963	5	2	
1964	Θ	Θ	

Πίναξ 2ος

Οι σημερινοί κάτοικοι είναι όλοι Χριστιανοί Ορθόδοξοι και Έλληνες υπήκοοι.

Οικονομία:

Οι κάτοικοι κατά βάση γεωργοί καλλιεργούν κυρίως βάμβακα με σύγχρονα μέσα και μεγάλη κατά στρέμμα απόδοση, ποιότητας δε αρίστης:

Έτος	Ποσόν κατά προσέγγιση κιλά	Μ.Ο.
1961	120.000	150.000 κιλά (ετήσια άνοδος παραγωγής 30.000 κιλά)
1962	150.000	
1963	180.000	

Πίναξ 3ος

Παραλλήλως ασχολούνται με την κτηνοτροφία και την αλιεία. Ονομαστή ήτο προ του έτους 1953 η σαρδέλα της Σπλάντζας. Εκτοτε αλιεύονται υπό εντοπίων ψαράδων, ψάρια αρίστης ποιότητας «καθαρά» ετησίως περί τους επτά τόνους. Το εξαγωγικόν και εισαγωγικόν εμπόριον του τόπου γίνεται διά θαλάσσης κανονικώς. Διά ξηράς δε από του έτους 1953 κινούνται καταχρηστικώς, ελλείπει αμαξωτής οδού, φορτηγά οχήματα επί του καταστρώματος του αντιπλημμυρικού αναχώματος. Το χωρίον συγκοινωνιακώς συνδέεται μόνον διά θαλάσσης μετά της Πάργας.

Προς αύξησιν του εισοδήματος των πολλοί κάτοικοι ξενιτεύονται εις Δυτικήν Γερμανίαν προς όφελος και της πολιτιστικής ανυψώσεως του τόπου.

Οι γυναίκες κατασκευάζουν, δια προσωπικής των εργασίας, τα αναγκαία δια τας οικογενείας των πλεχτά, υφαντά και ψάθινα είδη.

Τοπωνύμια (κατά Ελευθέριον Δ. Χρήστου):

- Βίε ζούμπιτ = Αύλαξ του Ζούμπι.
- Μπισ²¹τάρα = Εδαφική έξαρσις.
- Άρε Λαμισιάνς = Αγροί του Λαμισιάνη.
- Γορτσούλα = Απιδιά.
- Λιουβάδι = Λιβάδι.
- Φράξο = Φράξος («Φρασίνια»).
- Φύκε = Συκιές.
- Λιόλια = του Γιώργου.
- Μποστανάκια = Κήποι.
- Νταγλιάνα = Ομορφιές.
- Σεσιέζα = Ιστοτοπία.
- Χειμαδιό = Κατάλληλον δια παραχέιμασμα.
- Λάκες = Χαμηλώματα.
- Μπρέγκια = Εδαφική έξαρσις δύσκολος εις την άρδευσιν.
- Ναζιούμπα = Σημαντική εδαφική έξαρσις.
- Πορέ επέλιαβητ = Θύρα των αλόγων.
- Σόπι = Νήσος στους βάλτους.
- Σιεσσόπι = Νησίς του «βάλτου».
- Λιναμές = Λιναρότοπος.
- Πόχο = Βόρβορος.
- Ξέρα = Ανυδρος τόπος.
- Γκιόλι = Εντελώς έλος.
- Φούντι βίδεβε = Στο βάθος φτελιές.
- Καψίλ εσκορπούνα βητ = Μέρος καμμένο που επισκέπτονται οι αγριόπαπιες.
- Σταύρος ή Σταυρός = Μέρος που διασταυρώνονται λιβάδια.
- Αρκουδά = του Αρκουδά.
- Σιούρι = Άμμος.
- Στίγκια = Ανώμαλον δασώδες έδαφος.

21. Βαριά προφορά.

- Φούγα Γιάννης = Δρόμος του Γιάννη.
- Λάκε τσιακάλι = Χαμηλώματα του τσιακάλου.
- Καμίσι = Ασβεστοκάμινον.
- Γλώσσα = Γλώσσα.
- Κοκορίνα = Πευκώδες.
- Άρε Λιάμπιτ = Άγροί του Λιάμπη (Χαράλαμπου).
- Άρε Κολιομάρος = Άγροί του Κολιομάρου.
- Άρε Κολιομπίντζος = Άγροί του Κολιομπίντζου.
- Λάκε Λέντς = Χαμηλώματα της Λένας (=Ελένης).
- Ντράσιες = Συμμεγέθεις επίπεδοι λίθοι.
- Γκοφκάλα = Πετρώδες έδαφος φέρον υπόγειους κοιλότητας.
- Άρε Πόστρα = Άγροί πέρα.
- Άρε Σίπρμε = Άγροί πιο πέρα.
- Φλέτε ντέλ ιμάδι = φύλλον μεγάλο με νεύρα.
- Πυρί = Χερσόνησος του έλους.
- Καλύβε Θωμαίτ = Καλύβι του Θωμά.
- Διάλε έμαβετ = Συμβολή αυλάκων.
- Διπάσσο = Ακρωτήριον θαλάσσης.
- Στρώμα = Μικρόν οροπέδιον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΑΜΜΟΥΔΙΑΣ



4. Δημοτικόν Σχολεῖον Αμμουδιάς Β.Δ. όψις.

Επί Τουρκοκρατίας απηγορεύθηκε η ίδρυσις Σχολείου και τα «γράμματα» (γραφήν, ανάγνωσιν και τους αριθμούς) εμάνθανον μόνον οι άρρενες, οι νεώτεροι από τους πλέον ηλικιωμένους και εις προκεχωρημένην ηλικίαν.

Ως πληροφορούμαι, εις τον νάρθηκα του Ι. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου ελειτούργησεν «Κρυφό Σκολεϊό».

Διά πρώτην φοράν οργανώθη και ελειτούργησεν, φανερά πλέον, Σχολεῖον εις το «Χαγιάτι» του ως άνω Ι. Ναού με διδάσκαλον, από 1915 έως 1919, τον εκ Κερκύρας ιερέαν Ιωάννην Αρμένην και μα-

θητάς περίπου δέκα πέντε. Μετέπειτα ελειτούργησεν εις κοινοτικόν ξύλινον παράπηγμα με αριθμό μαθητών 24. Από Ιουλίου 1933 τελειοποιηθέντος του υπάρχοντος και σήμερον διδακτηρίου (τύπου μονοθεσίου μετά κατοικίας διδασκάλου) ελειτούργησεν εις αυτό. Τότε ήρχισαν να φοιτούν εις το Σχολείον και θήλα. Η κατασκευή του διδακτηρίου ήρχισεν το έτος 1931. Πρόεδρος της Σχολικής Εφορίας ήτο τότε ο Χρήστος Τούλιας, ταμίας ο Σπυρίδων Πασχάλης ή Αθανασίου, μέλη της Εφορείας ήσαν: Φώτιος Κώστας ή Θωμάς, Σπυρίδων Κολιούσης, Βασίλειος Πλιάκας και γραμματεύς η εκ Φιλιπιάδος δημοδιδασκάλισσα Αθηνά Νικάκη. Πρόεδρος Κοινότητος ήτο ο Ιωάννης Πιέτας. Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Γεώργιος Παπανδρέου. Επιβλέπων μηχανικός Ν. Μουζακίτης εκ Κερκύρας και εργολάβος ο εκ Κονίτσης Γ. Βλάντας.

Διά την κατασκευή του κτηρίου εδαπανήθη συνολικώς ποσόν 130.000 δραχ. Διετέθησαν υπό του Δημοσίου, δι' ενεργειών του βουλευτού Πρεβέζης Θ. Χαβίτη δραχ. 100.000. Ποσόν δε 30.000 δραχ. διετέθη παρά των κατοίκων.

Το σχολείον ευρίσκεται εις το κέντρον της κοινότητος. Το κτήριο επωρπόλησαν μετά της κινητής του περιουσίας οι Γερμανοί μετά 10 έτη από της κατασκευής του. Το σχολείον ελειτούργησεν, μετά την πυρπόλησιν του διδακτηρίου του, εις την οικίαν του Κωσταντίνου Πιέτα.

Μετά το έτος 1948 οπότε επεσκευάσθη το διδακτήριον επανελειτούργησεν εις αυτό ως μονοτάξιον. Διά του υπ' αριθ. Β.Δ. 106/17-6-962 Φ.Ε.Κ., τ. Α' 30 προήχθη εις διθέσιον με αριθμόν μαθητών 84.

Το Σχολείον παλιότερον ανήκε εις την εκπαιδευτικήν περιφέρειαν Παραμυθιάς. Την 3-10-1960 κατόπιν του υπ' αριθ. 583/4-8-960 Β.Δ. Φ.Ε.Κ. 128/60, τ. Α' υπήχθη εις την εκπαιδευτικήν περιφέρειαν Πρεβέζης και εν συνεχεία εις την δημιουργηθείσαν Β' εκπαιδευτικήν περιφέρειαν Πρεβέζης.

Το Σχολείον σήμερον κατέχει σεβαστήν κινητήν περιουσίαν, ως και ακίνητον εκ 44 στρεμμάτων καλλιεργησίμου εκτάσεως εις θέσιν Βοϊδολίβαδου – Αμμουδιάς.

Οι μαθηταί επιδίδασκοντο πάντα την Ελληνικήν γλώσσαν. Το έτος 1960 διά πρώτην φοράν συγκατελέγοντο μεταξύ των κατοίκων δύο άρρενες απόφοιτοι γυμνασίου, εις αντιστάθμισμα ίσου αριθμού αναλ-

φαβήτων θηλέων, αι οποία εγεννήθησαν μετά το έτος 1932. Σήμερον φοιτούν εις το γυμνάσιον εν συνόλω τρεις μαθηταί (άρρηνες 2 και θηλ. 1).

Οι κάτοικοι παραλλήλως προς την Ελληνικήν γλώσσαν ωμίλουν και ομιλούν σήμερον, προς αφάνταστον ζημίαν πνευματικήν και πολιτιστικήν του τόπου «τα αρβανίτικα»²². Τα «αρβανίτικα» των Αμμουδιωτών είναι εφθαρμένη παραλλαγή της διαλέκτου των «γκέκηδων» εις την οποίαν συνεσωρεύθησαν λέξεις άλλων γλωσσών και διαλέκτων όπως: Ιταλικά, Τούρκικα, Σέρβικα, Γαλλικά, Αράπικα και πάμπολλες Ελληνικές λέξεις, εις τρόπον ώστε οι σημερινοί Αμμουδιώται είναι δύσκολον αν μη αδύνατον να συνομιλήσουν μετά των «γκέκηδων» ή και άλλων Αλβανικών φυλών.

Το τοιούτον συνέβη καθ' όσον αι περιοχαί της καταγωγής των κατοίκων και ο τόπος της τωρινής διαμονής των, επί αιώνας ευρέθησαν υπό τον έλεγχον των τουρκαλβανών, οι οποίοι εξηνάγκαζον τους κατοίκους συστηματικώς εις παραίτησιν της μητρικής των γλώσσας. Επίσης λόγω γεωγραφικής θέσεως την οποίαν κατέχει η περιοχή Αμμουδιάς κατά καιρούς περιήλθεν εις την κυριότητα, διά μακρά χρονικά διαστήματα, λαών ιδίως δυτικών, οι οποίοι επέδρασαν και αυτοί γλωσσικώς επί των υποδούλων των. Η δημιουργηθείσα γλώσσα είναι πολύ δύσκολον να εκρριζωθεί εκ του τόπου καθ' όσον η περιοχή ελάχιστα έρχεται εις επαφήν μετά των υπολοίπων Ελληνικών περιοχών λόγω κυρίως της θέσεώς της.

Διδάξαντες εις το Σχολείον

Α' «Χαγιάτι» Ι. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου:

Γεώργιος Κολιούσης εξ Αμμουδιάς.

Παπά Ζήσης Παπάς εκ Αμμουδιάς.

Παπά Γιώργης Χρήστου εξ Αμμουδιάς.

Παπά Χριστόδουλος εκ Καλλιθέας Θεσπρωτίας περί το έτος (1870).

Παπά Ιωάννης Αρμένης εκ Κερκύρας (1910-1920).

22. Οι περισσότεροι εξ αυτών αγνοούν την Ελληνικήν γλώσσαν και ομιλούν «αρβανίτικα» [σημείωση του συλλογέα].

Β΄ Μονοτάξιον Δημοτικόν Σχολείον Αμμουδιάς:

Ολυμπία Αρβανιτάκη εκ Πάργας περί το έτος (1922).

Χαράλαμπος Βελιανίτης εκ Παζών περί το έτος (1928).

Κωσταντίνος Ασημάκης εκ Πατρών περί το έτος (1930).

Αθηνά Νικάκη εκ Φιλιππιάδος (έως 1933).

Γ΄ Εις νέον διδασκλήριον:

Σπυρίδων Φώτου εκ Πάργας μετά το έτος (1933).

Βασ. Ζηκίδης εκ Γεωργάνων Ιωαννίνων περί το έτος (1937).

Αλεξάνδρα Κολιάκη εκ Πλατανούσης Ιωαννίνων περί το έτος (1942).

Δ΄ Εις οικίαν Κων. Πιέτα:

Κων/νος Πάσχος εκ Πυρσόγιαννης Κονίτσης περί έτος (1943).

Ε΄ Εις επισκευασθέν διδασκλήριον:

Κων/νος Γούδας εκ Κονίτσης περί το έτος (1946).

Παναγιώτης Γεωργιάδης εξ Αγίας Πάργας περί το έτος (1948).

Δημήτριος Κονταρης εκ Παζών περί το έτος (1950).

Ανθή Ζώτου εκ Πάργας (1951).

Αλέξανδρος Σκαφίδας εκ Κέρκυρας (1952, 1954 – 1956).

Ιωάννης Γεωργίου εξ Ανθούσης Πάργας (1953).

Γεώργιος Μπούρης εκ Καλεντζίου Ιωαννίνων (1957-1961).

Σωκράτης Δ. Γεωργούλας εκ Πλατανούσης Ιωαννίνων (από 10-9-1961).

ΣΤ΄ Διθέσιον Δημοτικού Σχολείου Αμμουδιάς (17-2-1962):

Σωκράτης Δ. Γεωργούλας εκ Πλατανούσης Ιωαννίνων (από 17-2-1962).

Βασιλική Δ. Κονταξή εκ Κουτσελιού Ιωαννίνων (από 13-11-1963).

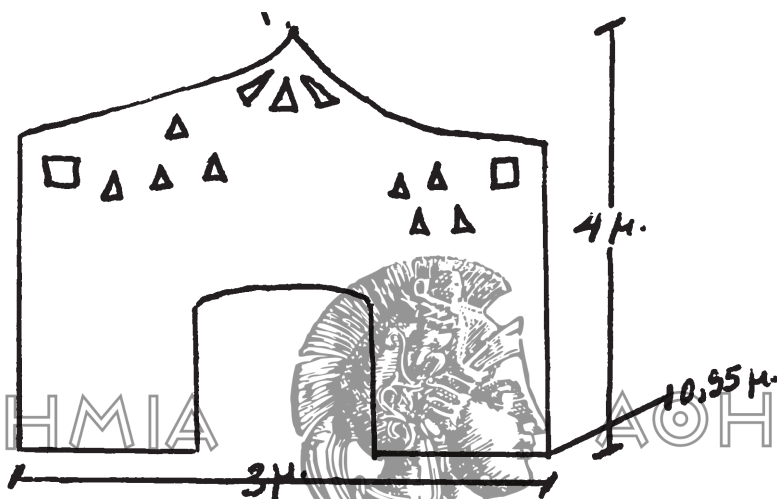
ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ



5. Ιερός Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου Β.Α. όβις.

Εις το Β.Α. άκρον του χωρίου ευρίσκειται ο τόπος ο κοινός της προσευχής των κατοίκων του. Ο ναός εξωτερικών διαστάσεων 15μ. επί 6μ., ύψους 3μ. ανηγέρθη το έτος 1760. Η χρονολογία προκύπτει από εντειχισμένη πλάκα η οποία ευρίσκειται (διά τον εισερχόμενον) εις το άνω δεξιόν της νότιας θύρας του ναού. Ο ναός ρυθμού βασιλικού (μονοδρομικός) είναι διηρημένος εις τρία μέρη, ιερόν, κυρίως ναόν και νάρθηκα παλαιότερον. Ο νάρθηξ αργότερον μετετράπη εις γυναικωνίτη διά της καταρρίψεως του λιθοδόμητου μεσοτοιχου του.

Επί της βόρειάς του πλευράς μετέπειτα προσετέθη «χαγιάτιον» εξωτερικών διαστάσεων (15 μ. επί 2,40 μ.), τμήμα του οποίου εχρησίμευσεν ως αίθουσα διδασκαλίας του Δημοτικού Σχολείου Αμμουδιάς. Επί της νότιας πύλης προσετέθη υπόστεγον, καθέτως δε επί του Αγίου Βήματος το ακόλουθον λιθόκτιστον εξάρτημα:



Διά της αψίδος αυτής διέρχονται βαρέως ασθενούντες τρεις φορές. Αργότερον ο ναός υψώθη 0,30 μ. Τα παράθυρα του ναού 0,80 επί 0,50 μ. ορθογωνίου παραλληλογράμμου σχήματος μονόλοβα (τρία τον αριθμόν), ευρίσκονται όλα επί της νότιας όψεως του, φέρουν κιγκλίδας εκ σιδήρου και έχουν ύψος ποδιάς 2μ.

Περί το έτος 1780 ο ναός εκοσμήθη διά τοιχογραφιών βυζαντινής αγιογραφίας, προσετέθη εις αυτόν οροφή, καφασωτόν πλαίσιον έμπροσθεν του γυναικωνίτου του ξυλόγλυπτου τέμπλου. Κατά την μαρτυρίαν των κατοίκων ισάξιόν του δεν υπήρχεν ούτε εις Πρέβεζαν τότε.

Ο ναός την ίδιαν εποχή επλουτίσθη με λειτουργικά βιβλία και αργυρά σκεύη. Εκ των τοιχογραφιών του σήμερα σώζονται, επί του κυρίως ναού δεξιόν τοίχον, ο Ιησούς ως Μέγας Αρχιερεύς, εν καλή καταστάσει, επί δε της προσκομιδής και της κεντρικής κόγχης του

ναού, επί της οποίας ευρίσκεται εντοιχισμένη η Αγία του Τράπεζα, άλλαι τοιχογραφίαι εις μετρίαν κατάστασιν. Το τέμπλον, το πλαίσιον του γυναικωνίτου και τας λοιπάς τοιχογραφίας του ναού, κατέστρεψαν οι επιδραμόντες του Αυγούστου του έτους 1943 Γερμανοί, μετατρέψαντες τον ναόν εις σταύλον. Οι ίδιοι αφήρπασαν τα ιερά σκεύη και τα λειτουργικά του βιβλία. Επί του κτηρίου προξένησαν ζημίας αι συχνάί σεισμικάί δονήσεις. Το δάπεδόν του καλύπτεται εκ πλακών σχιστόλιθου, χρώματος υπόλευκου και σχήματος ορθογωνίου παραλληλογράμου. Η τωρινή κατάστασις του ναού ενθυμίζει ερείπιον.

Ο έμπροσθεν της νότιας θύρας του ναού χώρος χρησιμεύει ως κοιμητήριον τουλάχιστον από του έτους 1874. Τούτο μαρτυρεί αναθηματική πλάκα επί του οικογενειακού τάφου Γεωργίου Κολιούση. Ο Ναός περικλείεται υπό μανδρότοιχου ύψους 1 μ. Άνωθεν της μοναδικής εισόδου της μάνδρας, υψούται λιθόκτιστον κωδωνοστάσιον, ύψους μετά σταυρού 7,30 μ. (ύψος σταυρού 0,30 μ.). Ο κώδων τούτου κατεσκευάσθη εν Ιωαννίνοις το έτος 1885 εις το εργοστάσιον αδελφών «ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥ Γ. ΤΣΑΡΑΠΛΑΝΗΤΩΝ»²³, φέρει αριθμόν κατασκευής 700, τίτλον κυριότητος «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ» και τα ονοματά των δωρητών και επιτρόπων:

«ΟΙ ΕΠΙΜΕΝΤΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΠΟ ΤΣΟΡΙΑΔΑ²⁴ ΣΠΛΑΝΤΖΑ ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΑΣΣΗΣ». Το κωδωνοστάσιον του έτους 1885 καταστραφέν εκ σεισμού «ΑΝΕΚΤΙΣΘΗ ΕΤΩΣ 1924 ΦΩΤΙΟΥ ΘΩΜΑΣ²⁵ 14 ΙΟΥΛΙΟΥ».

Η περιοχή της κοινότητος Αμμουδιάς στερείται παρεκκλησίων και εικονισμάτων. Οι Τούρκοι, κατά την μαρτυρίαν της αιωνοβίου Δήμητρας Χρήστου, δεν ημπόδιζον τους χριστιανούς να ασκούν τα θρησκευτικά των καθέκοντα. Εκκλησιάζοντο δε και οι γυναίκες. Η ενορία εκκλησιαστικώς έως το έτος 1925 άνηκεν εις την μητρόπολιν Παραμυθιάς. Το ως άνω έτος υπήχθη εις την μητρόπολιν Πρεβέζης.

23. Εκ Βασιλικού Ιωαννίνων [σημ. επιμ.: Τσαρπλανά = Βασιλικό Παγωνίου Ιωαννίνων].

24. Καλλιθέα Θεσπρωτίας.

25. Φωτίου Θωμάς ή Φώτιος Κώστας = εκκλησιαστικός επίτροπος.

ΙΕΡΕΙΣ

1. Παπά Ζήσης εξ Αμμουδιάς.
2. Παπά Γιώργης Χρήστου εξ Αμμουδιάς.
3. Παπά Χριστόδουλος εκ Καλλιθέας Θεσπρωτίας περί το έτος (1885).
4. Παπά Χαράλαμπος εκ Καστρίου Φαναρίου.
5. Παπά Δημήτρης Ιωάννου εκ Καναλακίου.
6. Παπά Αναστάσιος Οικονόμου εκ Μεσοποτάμου.
7. Παπά Γιώργης Πανούσης εκ Μεσοποτάμου.
8. Παπά Ιωάννης Αρμένης εκ Κερκύρας (1910-1920).
9. Παπά Σπύρος Γκίνης εξ Ανθούσης. (Συνετηρούντο υπό των κατοίκων και ελάμβανον αμοιβών το «ταγγάρυ»²⁶).
10. Παπά Γιώργης Τάσσης εξ Αμμουδιάς (από Νοέμβριον 1928).

Η ενορία, η οποία εν Αμμουδιά ήτο πάντα μία, ουδέποτε εγνώρισεν δύο εφημέριους.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

26. Ετησίως 40 οκάδες αραβόσιτον η κάθε οικογένεια.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΕΛΕΝΗΣ



6. Βόρεια όψις του ακρωτηρίου «Σκάσμα».
Διά σταυρού σημειούται η θέση της Ιεράς Μονής Αγίας Ελένης.

Επί του ακρωτηρίου «Σκάσμα» και εις ειδυλλιακόν τοπίον ευρίσκει-
ται μοναστήριον εις ιεράν μνήμην Κωνσταντίνου και Ελένης των
ιεραποστόλων. Εκ της θέσεως αυτής ο επισκέπτης δύναται να παρα-
τηρήσει ακωλύτως, την περιοχήν Φαναρίου, την της Πάργας και το
Ιόνιον από Μούρτου μέχρι Παζών και Λευκάδος.

Το μοναστήριον και η περιοχή του ανήκει εις την εκκλησιαστικήν
επιτροπήν Βαλανιδορράχης. Κατ' ουσίαν δε, αποτελεί τμήμα της Αμ-
μουδιάς. Τούτο αποδεικνύεται:

Α΄ Εξ επιγραφής του κώδωνός του:

«1904 Αριθ. 931 ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΚΛΑΡΗ ΤΣΑΡΑ-
ΠΛΑΝΙΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΓΕΩΡΓΙ ΧΡΗΣΤΟΥ²⁷ ΠΗΓΗ ΕΙΣ ΕΚΚΛΗ-
ΣΙΑΝ ΚΩΝΣΤ. ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΧΩΡΙΟΥ ΣΠΛΕΤΣΙΑ²⁸».

Β΄ Εκ της παραδόσεως:

1. Οι μοναχοί του μοναστηρίου, όταν απώλεσαν τούτο την ισχυράν του περιουσίαν, συνετηρούντο παρά των κατοίκων της Αμμουδιάς.
2. Ο τελευταίος μοναχός του μοναστηρίου, κατά πληροφορίας του Ιωάννου Γκόγκα, απέθανεν και ετάφη εις Αμμουδιάν το 1915 υπό τας ακολούθους συνθήκας: Εν καιρώ χειμώνος ησθένησεν βαρέως. Ποταμός και έλη είχαν πλημμυρίσει. Επί οκτώ ημέρας ουδείς αντελήφθη αυτόν κατά την συνήθειαν του κινούμενον έμπροσθεν του γαού. Το γεγονός εγέννησεν ανησυχίας στους κατοίκους και πολλοί εξ αυτών απεφάσισαν να μεταβούν εις την Μονήν. Ενώ διευθύνοντο προς την παραλίαν όλως παραδόξως ευρίσκουν τον μοναχόν μετά των υπάρχόντων του εις τας εκβολάς του ποταμού, επί της κλίνης του και επιμελώς περιτυλιγμένον διά των κλινοσκεπασμάτων του. Τότε αντηλλάγησαν μεταξύ αυτού και των κατοίκων τα εξής:

- Πώς βρέθηκες εδώ αφέντη;
- Μ΄ έφερεν ο Άγιος στην πλάτη του και η Αγία κουβάλησε τα πράγματα μου.

Οι κάτοικοι προέτειναν εις αυτόν φιλοξενίαν, πλην όμως έλαβον την εξής απόκρισιν: «Έχω εντολή να με πάτε στην εκκλησία σας». Ενώ δε μετεφέρετο, κατ΄ επιθυμίαν του, εις τον Ι. Ναόν Κοιμήσεως Θεοτόκου εξέπνευσεν καθ΄ οδόν.

27. Κατεστράφησαν γράμματα.

28. Σπλάντζα.

Γ' Εκ των εθίμων των Αμμουδιωτών:

1. Οι κάτοικοι εκκλησιάζονται την Δευτέρα της Διακαινησίμου και την 21η Μαΐου εν τη Μονή.
2. Την 21η του Μαΐου πανηγυρίζουν το «χωριανικό πανηγύρι».
3. Σήμερα μονον Αμμουδιώται ανάπτουν τας κανδήλας τους και «ανοίγουν το βακούφι» δι' εκτέλεσιν ταμάτων. Το μοναστήριον απώλεσεν την περιουσίαν του το έτος 1920 εξ ολοκλήρου σχεδόν.

Ο Ιερός Ναός

Ο ναός φέρει αυτά κύρια χαρακτηριστικά του τοιούτου της Κοιμήσεως της Θεοτόκου Αμμουδιάς.

Το τέμπλον τούτου είναι λιθόκτιστον και έχει ασβεστοχρισθή εσωτερικώς και εξωτερικώς.

Οι Τούρκοι το έτος 1911 αφήρεσαν τους οφθαλμούς των τοιχογραφιών του και ελεηλάτησαν την περιουσίαν του Ναού. Σήμερα εκ της κινητής του περιουσίας σώζεται φορητή εικον Κοσταντίνου και Ελένης: «ΑΓΓΕΛΟΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΖΗΣΗ (1870 Πρέβεζα)». Εις την θύραν του βρίσκεται η θέσις του περαστού²⁹. Ο ναός ανηγέρθη περί το έτος 1500.

Ως μας πληροφορεί η αιωνόβιος Δημήτρα Χρήστου, εκ παραδόσεως, την Μονήν έκτισαν άνθρωποι παράξενοι και αλλόμορφοι οι «Ελληνίδες» οι οποίοι προσκαίρως κατώκησαν την περιοχίν της Εφύρους και απέκρυσαν εκεί τους αμύθητους θησαυρούς των. Ασθενούν άτομο της φυλής αυτής εις δίαιταν έτρωγε «τα καρβέλια μιας φουρνιάς» και κεφαλήν βουβάλου. Μετά την Αγίαν Ελένην έκτισαν οι ίδιοι τον Άγιον Ιωάννην Μεσοποτάμου.

Ο ναός της Αγίας Ελένης περιβάλλεται υπό μάνδρας λιθόκτιστου 1 μ. ύψους, η οποία εκτίσθη μετά την πτώσιν του κωδωνοστασίου της Μονής. Όπισθεν του ιερού ο μανδρότοιχος σχηματίζει «Π». Κατά την πεποιθήσιν των Αμμουδιωτών εκεί ενεταφιάσθη ο ήρωας Κυριακούλης Μαυρομιχάλης. Εις την Β.Δ. γωνίαν του περιβόλου του ναού

29. Δρύνη δοκός, η οποία εκινείτο εντός οπής του τοίχου και επείχεν θέσιν κλείθρου.

ευρίσκεται μαρμάρινη στήλη επί της οποίας ετελείτο η Ανάστασις δια τους εν θαλάσση πλέοντας.

Συντροφιά του βουβού ιερού παραμένει το τελείως ερειπωθέν «καλογερικό» με τις δυο τοξωτές θύρες εις τας οποίας ευρίσκεται η θέσις του περαστού.

Θαύματα: Κατά την παράδοσιν.

1. Τούρκος εκ Μαργαριτίου ενοικίασεν την περιοχὴν του μοναστηρίου διά να θρέψει αγελάδας με την υποχρέωσιν να καταβάλῃ το ενοίκιον την παραμονὴν του Λαζάρου. Η προθεσμία ὁμως παρήλθεν και ο ηγούμενος της μονῆς ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτόν το ενοίκιον. Ο Τούρκος ηρνήθη την καταβολὴν του και ἐπὶ τούτῳ ἐξύβρισεν αὐτόν. Απερχόμενος ο μοναχὸς εἶπεν: «Ὡς το Πάσχα θα με ζητήσεις ἀλλὰ θα δυσκολευτεῖς να με εὔρεις». Τὴν νύκταν της ἰδίας ημέρας ἐνὼ ο Τούρκος και ο «τσομπάνος» του ἐκειμῶντο, περὶ το μεσονύκτιον ἀφυπνίστηκαν ἐντρομοὶ ἐκ του ποδοβολητοῦ των ἀγελάδων πὺν ἔτρεχάν και ἐπήδων ἐντὸς της θαλάσσης. Πρὶν δε συνέλθουν και οἱ δυο ἐκ της ταραχῆς των, ἀόρατος πάντα, εἰσῆλθεν ἐντὸς της καλύβης των και ἔδειρεν ἀνελεημόνως τον υβριστήν. Τὴν ἐπομένην ο ἴδιος μετὰ δυσκολίας ἀνεκάλυψεν τον μοναχόν, κατέβαλεν την οφειλὴν και συγκεντρώσας το υπόλοιπον της ἀγέλης του, ἀπήλθεν αὐθημερόν διηγούμενος συγχρόνως το γεγονός.
2. Τον ναόν φρουρεῖ τεράστιος ὄφις. «Το στοιχείο» τούτο πολλάκις κατὰ το παρελθόν ἐξεδίωξε ἀγροίκους ποιμένας μετὰ των ποιμνίων των ἐκ της περιοχῆς του μοναστηρίου.

ΑΓΙΟΣ ΔΟΝΑΤΟΣ (Αη-Δονάτης)



Ἦτο ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Ευροίας, ευρισκομένης πλησίον τῆς Παραμυθιάς, ἡ οποία σήμερον δεν υπάρχει. Μετά του ονόματός του εἶναι συνδεδεμένη ἡ φράσις «τ' Αἰ-Δονά, ο κάμπος», δια τὴν οποίαν λέγονται τα ἐξῆς: Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπισκοπῆς του ἐξῆ εἰδωλολάτρης καὶ εἶχεν κόρην, ἡ οποία ἐπασχεν ἐκ βαρείας νόσου καὶ οὐδεὶς ἰατρός ἠδυνήθει νὰ θεραπεύσῃ αὐτήν. Κληθεὶς ὁ ἅγιος διὰ τῆς προσευχῆς τοῦ ἰατροῦσε αὐτήν. Εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἀρχόντος ὅπως δεχθῆ δῶρον ὁ ἅγιος ἐζητήσεν παρ' αὐτοῦ νὰ παραχωρήσῃ ἐλευθερίαν εἰς τοὺς κατοικοὺς Φαναρίου. Ὁ εἰδωλολάτρης ἐδέχθηκε. Οἱ κάτοικοι ανταποδίδοντες ἐμπράκτως τὴν εὐεργεσίαν ἕως καὶ τὸ ἔτος 1920 ἐχάριζον κατ' ἔτος εἰς τὸ ἱερόν του ἁγίου μοναστηρίου, δῶρα ἐκ τῆς παραγωγῆς των. Κατ' ἄλλους ἡ πεδιάς Φαναρίου ἐδημιουργήθη διὰ τῆς θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως του ἁγίου.

Ὁ ἴδιος ἐφόνευσεν τὸ «στοιχεῖο»³⁰ τὸ οποίον ἐδηλητηρίαζεν πηγὴν καὶ ὅσοι ἐπιναν ἐξ αὐτῆς ἀπέθνησκον.

Διὰ τα ὡς ἄνω ὁ ἅγιος θεωρεῖται προστάτης των περιοχῶν Φαναρίου, Παραμυθιάς καὶ Μαργαριτίου. Τὴν 30ην Ἀπριλίου ἡμέραν μνήμης του ἰδιαίτερος τιμούν αὐτόν οἱ κάτοικοι των ὡς ἄνω περιοχῶν.

30. Πιθανῶς ἡ ελονοσία.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΗΘΗ – ΕΘΙΜΑ



Άγιος Βασίλειος: Την παραμονή της πρωτοχρονιάς κατά το σούρροπο, οι ηλικιωμένοι άρρενες συγκεντρώνονται εις οικίαν φίλου ή συγγενούς των και επιδίδονται εις ολονύκτιον χαρτοπαιξίαν διά να αποδειχθεί τοιουτοτρόπως ο «τυχερός». Πολλά βάλαντια όμως, την πρωίαν κενά περιεχομένου ακολουθούν τους κατηφείς και μεταμελημένους κυρίους των.

Ο Άη-Βασίλης ξάγρυπνος και γρηγορός, ως αστραπή, ασφυκτικώς περιτυλιγμένος εις την μακρυσαν του κάλαν περιερχόμενος το χωρίον εξαναγκάζει τους κακούς δαίμονας «τις παγανίες» να ριφθούν εις την θάλασσαν ή να αποκρυβούν εις τα αβυσσαλέα βάραθρα της απροσίτου των εποχών εκείνην παραλίας περίτρομοι. Οι μητέρες αφυπνίζονται ενωρίς και περιμένουν να εξυπνήσουν τα τέκνα των «που πρέπει να ιδούν πρώτον το βουνό για να γίνουν γερά σαν κι' αυτό» και δεύτερον υγιές άτομον «για να 'χουν την υγεία τους όλο το χρόνο». Ο πρώτος ξενος, ως προς την οικογένειαν, που θα διέλθη το κατώφλιον της οικίας θα πρέπει να είναι «κορίτσι». Έτσι τα ζώα θα αποκτήσουν θήλεα. Επειδή όμως «ο φθόνος της γειτόνισσας» μπορεί να βλάψη την οικογένειαν, εισάγουν, μάλιστα της προηγουμένης και διανυκτερεύει εκεί κόρην συγγενούς των και έτσι όλα βαίνουν κατ' ευχήν.

Μετά την θείαν λειτουργίαν διανέμουν «τα δώρα» των παιδιών. Τα άρρενα λαμβάνουν δώρα και παρά των συγγενών των. Την πρωίαν της ίδιας ημέρας τα άρρενα περιέρχονται τας οικίας του χωρίου και ψάλλουν τα κάλαντα, όμοια των ψαλλόμενων εν Πρεβέξη. Την πρωίαν ο αρχηγός της οικογενείας διανέμει την «πίττα». Ο τυχερός του έτους εις το μερίδιον του θα εύρει το «φλουρί». Το απόγευμα «σημα-

δεύουν», δηλαδή ονομάζουν τα ζώα που συνεπλήρωσαν το πρώτον έτος της ηλικίας των. Την εσπέραν γίνεται η διανομή του «σταυρού», ο οποίος κατεσκευάσθη εκ ζύμης και μέλιτος, περιέχει δε εντός του το «φλουρί».

Εκτός της ευχής «χρόνια πολλά», η οποία είναι κοινή δι' όλας τας εορτάς, την ημέραν αυτήν λέγεται και η ευχή «καλή χρονιά».

Θεοφάνια: Μετά το σβήσιμο των άστρων τα κορίτσια κατηφορίζουν να πάρουν «νερό στο λαγήνι»³¹ από το ποτάμι. Πριν ξεκινήσουν τοποθετούν εντός της στάμνας κλώνον ελαιίας πολύφυλλον, ο οποίος συμβολίζει το «Άγιον Πνεύμα». Πλύνουν επιμελώς διά του ύδατος αυτού «το εικόνισμα» και ξεκινούν διά την θείαν λειτουργίαν, αφού πάρουν μαζί των το εικόνισμα και το λαγήνι. Το εικόνισμα, προς αγιασμόν, παραμένει εις τον ναόν τεσσαράκοντα ημέρας. Το λαγήνι γεμίζει δι' αγιάσματος και αφού επιστρέφουν εις τας οικίας των, ραίνουν δι' αυτού το «βιός τους για να προκόψη». Ο κλώνος καίγεται αμέσως μετά τον ραντισμόν. Το υπόλοιπον του αγιάσματος φυλάσσεται εντός του εικονοστασίου εν έτος δι' εκτάκτους της οικογενείας ανάγκας.

Πρώτη Μαρτίου: «Δένουν στα χέρια των παιδιών για να μην μαυρίσουν το μαρτίτσι»³². «Μαρτίτσι» επίσης δένουν επί του λαιμού των μοσχαριών «για να μην πάρουν μάτι». Επί της θύρας του αυλογύρου των, κρεμούν το αγριοκρέμμυδο (τη μπότσικα) «για να φέρουν τα ζώα γάλα». Τα «φυλαχτά», με την εμφάνισιν των χελιδονιών, ρίπτουν εντός βάτων αφού προσδέσουν επ' αυτών δεκάλεπτον ή σιδηρούν αντικείμενον «για να πάρουν τα χελιδόνια για την φωλιά τους».

Ευαγγελισμός: Την ώραν του εσπερινού τα άρρενα (κάτω των 15 ετών), συγκεντρώνονται εις θέσιν «Ξέρα», αφού πάρουν μαζί των εν «ταψίον» και εν τεμάχιον ξύλου, «τον δάρτη». Εκεί γεμίζουν τα ταψιά των με άμμον και αφού τα γυρίσουν κάνουν «τα ψωμιά των νεκρών». Εν συνεχεία δε κτυπούν δια του ξύλου τα ταψιά ρυθμικά ενώ

31. Πήλινον υδροδοχείον – στάμνα.

32. Εκ νημάτων, λευκού και κόκκινου.

συγχρόνως λένουν: «Φευγάτε φίδια και γκοταρέλια³³ γιατί έρχεται ο Βαγγελισμός, μέσα πιά και τα φκυάρια³⁴, να σας κόψη τα κεφάλια, θα τα ρίξει στο ποτάμι, θα τα φάν' οι καλογέροι το χειμώνα καλοκαίρι». Εις το τέλος της περιοδείας των απορρίπτουν το ξύλον εντός βάτου «να γίνει φίδι».

Πρώτη Απριλίου: Προσπαθούν να «γελάσουν» χάριν αστειότητας, κυρίως τους συγγενείς των.

Πρώτη Μαΐου: Με το πέρας της θείας λειτουργίας, η οποία τελείται εις Μονήν Ελένης, εις ειδικήν τελετήν, τελούμενην υπό ιερέως, τα αγόρια γίνονται «βλάμηδες (= μότητες)». Οι «βλάμηδες» και οι «φιλενάδες» του προηγούμενου έτους ανταλλάσσουν δώρα εις ένδειξιν της υφισταμένης μεταξύ των συνδέσεως. Των μικρών, οι οποίοι εορτάζουν των ονομαστικών των εορτών, τραβούν ελαφρώς «το αυτί» και τους εύχονται «χρόνια πολλά». Δεν εορτάζουν τα γενέθλια των.

15 Αυγούστου: Παλαιότερον ετελείτο η εκκλησιαστική πανήγυρις. Κατ' αυτήν οι εορτάζοντες ελαμβάνον μέρος εις κοινόν συμπόσιον, τα έξοδα του συμποσίου κατεβάλλοντο εξ' ολοκλήρου υπό της εκκλησιαστικής επιτροπής. Προς τους προεστούς των χωρίων, των οποίων οι κάτοικοι εκαλούντο εις την πανήγυριν, απεστέλετο το «κουλούρι»³⁵ προ εξ' ημερών και η λαϊκή παροιμία: «δεν σου έταξα κουλούρι».

Την εποχήν της εις τους αγρούς εργασίας, τρώγουν αφού συναθροιστούν πολλοί γείτονες μαζί.

Παλαιότερον εκρέμουν εις των ορόφων των οικιών των καρπούς και μάλιστα τους ωραιότερους του είδους της παραγωγής των, προς στολισμόν και επίδειξιν.

33. Σαύρες.

34. Πτύον = Φκυάρι.

35. Εκ σίτου ένζυμος άρτος.

21η Νοεμβρίου: Βράζουν την εσπέραν της παραμονής «τις μπόλιες» ή αλλιώς «πολυσπόρια»³⁶. Τα εξημερώματα τρέχει εν' άτομον της οικογενείας και ρίπτει ολίγα «πολυσπόρια» εντός της θαλάσσης λέγοντας: «Όσο το νερό της θάλασσας τόσα και του σπιτιού τα πλούτη».

Χριστούγεννα (μικρό Πάσχα): Σφάζεται «το γουρούνι» παρουσία γειτόνων και συγγενών οι οποίοι ρίπτουν «αλάτι» εις το μέρος που θα σφαγεί «το γουρούνι» και λένε: «Να το φας με 'γεία». Οι οικοκυρές ετοιμάζουν τα «Χριστόψωμα» ένζυμα και στολισμένα με άνθη εκ ζύμης. Αργά την εσπέραν «παντρεύουν τη φωτιά» τοποθετώντες εις το παραγόνι τεμάχια ξυλευτών δένδρων των οποίων επιθυμούν την καρποφορίαν. Με το δυνάμωμα της φωτιάς «τα παιδιά» χοροπηδώντας λένε, «αρνιά, κατσίκια, τρυφερά μοσχάρια». Έτσι τα μεν δένδρα θα δώσουν πολλούς καρπούς, τα δε ζώα πολλά μικρά. Ολίγον προ της κατακλίσεως, τοποθετούν στη «βάτρα»³⁷ το πέταλο και το κέρατο, ν' αποφύγουν «τις παγανιές», που προσπαθούν ν' ανακαλύψουν «το σπίτι που δεν έχει φυλαχτά» διά να προσενησουν εις τους ενοίκους κακόν. Αυτά γίνονται την παραμονή.

Σαν εξημερώση σαρώνεται επιμελώς η οικία και το τζάκι. Τα σκουπίδια και η στάχτη φυλάσσονται εντός της οικίας επί τρεις ημέρας, διότι «οι παγανιές» περιφέρονται ακόμη και θα περιφέρονται ως τα Θεοφάνια πλησίον των ανθρώπων, εκτός βεβαίως της νύκτας του Αγίου Βασιλείου. Οι οικοκυρές διά να αποφύγουν δυσάρεστα, λαμβάνουν και άλλα προφυλακτικά μέτρα, όπως τα ακόλουθα: Δεν γνέθουν. Δεν ομιλούν εις άτομα έξω των οικιών των. Κλείνουν επιμελώς τας οικίας των και δεν εγκαταλείπουν είδη ιματισμού εις το ύπαιθρον μετά το «ηλιόγευμα». Αν δε εξ απροσεξίας παραμείνει κάτι εκτός της οικίας των το περνούν πάνω από φωτιά στην οποία προσθέτουν άλας, πυρίτιδα, θυμίαμα και επί πλέον λέγουν τρεις φορές «η φωτιά να κάψη το κακό».

36. Αραβόσιτος ανάμεικτος μετ' άλλων οσπρίων.

37. Τζάκι.

Απόκριες: Μασκαρεύονται μόνον οι άρρενες, φορώντες αυτοσχέδιους αμφιέσews, οι οποίες προκαλούν τον γέλωτα. Οι μασκαρεμένοι λέγονται «μπασιάκοι». Περιερχόμενοι τας οικίας του χωρίου μαζεύουν αυγά. Οι γυναίκες συγκεντρώνονται εις θέσιν «Ξέρα» και παίζουν διάφορα παιχνίδια ως τα ακόλουθα:

1. Το σχοινάκι.
2. Τυφλόμυγα (πτου-πτου καρτελούμ).
3. Το πιπέρι: Εις σχήμα χορού συνδυάζουν το τραγούδι με αναλόγους κινήσεις:

*«Πως το τρίβουν το πιπέρι,
οι σαϊτάνοι καλογέροι;
Σηκωθήτε παλληκάρια
με σπαθιά και με χαντζάρια.
Με τη μύτη³⁸ τρίβεται
σκορδοσκορδαλίζεται.
Α! Πιπέρι πιπέρι,
σαϊτάνοι καλογέροι».*



ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

4. «Ο Μπούφος» (=τσίου, τσίου): Μια γυναίκα αναπαριστά τον «Μπούφον», άλλη δε την «κλώσσα». Την κλώσσα ακολουθούν «τα πουλάκια». Η κλώσσα αρχίζει «κλου-κλου» και τα πουλάκια «τσίου, τσίου».

Πλησιάζουν εις την ψεύτικη καλύβη του μπούφου εις στιγμήν απουσίας του και την καταστρέφουν. Επιστρέφει ο μπούφος και θυμωμένος ερευνά:

- Ποιος μου χάλασε το καλύβι μου;
- Εγώ λέει η κλώσσα (αφού προηγουμένως προβάλλει πολλές δικαιολογίας). Κι ο μπούφος κλαίγοντας λέει:
- Εγώ θα πάω στη μάνα μου.

Φεύγει και η κλώσσα εγκαταλείπουσα προσωρινώς τα «πουλάκια» της. Ξαφνικά όμως επιστρέφει ο «μπούφος» και γκρεμίζει στην

38. Αντί «τη μύτη» ονομάζουν άλλον μέλος του σώματος και επαναλαμβάνουν τους δυο τελευταίους στίχους.

άμμο όλα τα «πουλάκια» (συνήθως επάνω από τριάκοντα καλοφορεμένες και γεροδεμένες χωριατοπούλες). Γυρίζει η κλώσσα και λέει κλαίγοντας:

– Ποιος σας έφαγε πουλάκια.

Τα πουλάκια απαντούν:

– Το σκυλί του παπά.

Τότε η κλώσσα και τα πουλάκια ορμούν κατά του μπούφου. Κατόπιν συντόμου πάλης ρίπτουν τον μπούφον επί της άμμου και γίνεται πραγματική γυναικοστιβάδα. Οι πλέον ηλικιωμένες παρακολουθούν το θέαμα ή μάλλον φρουρούν αγρύπνως την περιοχίην μην τύχει και «πατήσει ανδρός ποδάρι». Οι ως άνω εκδηλώσεις επαναλαμβάνεται και την Τυρινήν.

Την εσπέραν της Τυρινής, μετά πλούσιον δείπνον παίζεται μεταξύ των μελών της οικογενείας «ο χάσκαρης». Εν αυγό βρασμένο προσδένεται εις τον «πετρογύρη» (το πιττόζυλον) και ενώ το αυγό κινείται υπό του αρχηγού της οικογενείας, τα λοιπά μέλη προσπαθούν διά του στόματος των να συλλάβουν το αυγό. Εν συνεχεία γεμίζουν αβαθής δοχείον δι' ύδατος και ρίπτουν εις αυτό το «φλουρί», το οποίον προσπαθούν να συλλάβουν δια των χειλέων των «τα παιδιά», έχοντας χείρας των όπισθεν επί του κορμού.

Καθαρά Δευτέρα: Γενική καθαριότης οικιών και λοιπών χωρών διά να απομακρυνθούν οι ψύλλοι.

Το τρίμερον: Οι γέροντες, διά «να σώσουν την ψυχήν τους» νηστεύουν επί τρεις ημέρας ήτοι, Καθαράν Δευτέραν, Τρίτην και Τέταρτην. Και τας τρεις ημέρας πίνουν μόνον ύδωρ.

Του Λαζάρου: Την παραμονήν του Λαζάρου περί ώραν 5ην μετά μεσημβρίαν «οι Λάζαροι»³⁹ περιφέρονται εις τας οικίας του χωριού και αφού ψάλλουν του Λαζάρου λαμβάνουν ως αμοιβήν μικρά χρηματικά ποσά, αυγά ή κουλουράκια. Ο αρχηγός εκάστης παρέας κρούει διαδοχικώς τας θύρας του χωριού και ερωτά:

39. Τα άτομα που ψάλλουν του Λαζάρου.

– Αγαπάτε Λάζαρο;

– Αγαπάμε.

Τότε αναλόγως της ηλικίας των «Λαζάρων» ακούμε:

1. Άτομα ηλικίας 4 έως 7 ετών:

*«Λάζαρος στην πόρτα σου,
να γεννήσ' η κόττα σου
πισ' από την πόρτα σου,
να μου δώσης το αυγό.
Αν δεν μ' δώσης το αυγό,
να φοφήσ' η κόττα σου
πίσω κει στην πόρτα σου».*

Εν συνεχεία λένε: «Χρόνια πολλά του χρόνου να 'μαστε όλοι καλά».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

2. Άτομα ηλικίας 7 έως 20 ετών:

*«Σήμεραν έρχετ' ο Χριστός
ο επουράνιος Θεός
και με κλάδους και βία
εν τη πόλει Βηθανία.
Βγάτε σας παρακαλούμε
για να σας διηγηθούμε,
για να μάθετε τι εγίνη
πέρα κει στην Παλαιστίνη.*



ΑΘΗΝΩΝ

*Εις την πόλιν Βηθανία
Μάρθα κλαίει και Μαρία
Λάζαρον τον αδελφόν τους,
τον γλυκύν και καρδιακό τους.
Τον μοιρολογούν και κλαίνε,
τον μοιρολογούν και λένε.
Τρεις ημέρες τον θρηνούσαν
και τον εμοιρολογούσαν.*

Την ημέρα την Τετάρτη
κίνησ' ο Χριστός για να 'ρθει,
τότε βγαίνει η Μαρία
εξ' από τη Βηθανία.

Και εμπρός το γόνυ κλίνει
και τους πόδας του φιλήνει.

– Αν εδώ ήσουν Χριστέ μου
δεν θα πέθνησκε ο αδελφός μου.

Μα και τώρα το πιστεύω
και καλά αυτό το ξεύρω,
ότι δύνασ' αν θελήσης
και νεκρούς να αναστήσεις

– Έχεις οίησίν ώ Μαρία!
αγώμεν εις τα μνημεία.

Τότε κι ο Χριστός δακρύζει
και τον Άδη φοβερίζει.

Άδη Τάρταρε και Χάρο,
Λάζαρον ήρθα να πάρω.

Αέυρο εξ'ω Λάζαρε μου,
φιλε και αγαπητέ μου.

Επαράτησεν τον Άδη,
εξουσίας το σημάδι,

Λάζαρος απελυτρώθη,
ανεστήθη και σηκώθη!

Ζωντανός σαβανωμένος
και μ' ένα κερι ζωσμένος.

Μαθηταί και αποστόλοι
εκεί ευρεθήκαν όλοι.

– Δόξα τω Θεό, φωνάζουν
και το Λάζαρο εξετάζουν:

– Λάζαρε πες μας τι είδες
εις τον Άδην όπου επήγες;

– Είδα τρόμους είδα φόβους.

Είδα βάσανα και πόνους.

Δώστε μου λίγο νεράκι
να ξεπλύνω το φαρμάκι,



ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

το φαρμάκι των χειλέων
και μη με ρωτάτε πλέον».

Εν συνεχεία ψάλλουν τα ακόλουθα δίστιχα:

– «Του χρόνου πάλι να 'ρθουμε, μ' υγεία να σας βρούμε
στο σπίτι σας χαρούμενοι κι' εμείς να τραγουδώμε».

– «Εδώ στο σπίτι πού 'ρθαμε πέτρα να μη ραγίσει
κι' ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει».

3. Άτομα ηλικίας 20 ετών και άνω:

(Η εκδήλωση αυτή έγινε το παλαιότερον, οπότε εις το χωρίον «βασίλευε η ομόνοια κι η αγάπη»).

«Εδώ επέρασ' ο Χριστός με δωδεκ' αποστόλους
και πάλι ζαναγύρισε με δωδεκα αγγέλους.
Αφέντη αφεντάκη μου δέκα φορές αφέντη,
για βγάλε το πλουκάκι⁴⁰ σου και βάλε το χεράκι.
Αν' έχης «γρόσια» δώσε μας, ας είναι και «παράδες»
σαν έχεις και γλυκό κρασί!! Θα πιούνε οι «Λαζάρου».

Εν συνεχεία δε ετίθετο εις εφαρμογή ο τελευταίος στίχος του Λαζάρου. Ο Λάζαρος δεν συνωδεύετο με όργανα ή κουδούνια. Το σούρουπο πηγαίνουν το «φωτίκια», ήτοι πλήρη στολήν δώρον του αναδόχου προς τον αναδεξιμιόν, εξάπαξ διδόμενον και εις ηλικίαν 8 έως 10 ετών. Ο νουνός λαμβάνει και αυτός δώρον συνήθως έναν αμνόν. Την ίδιαν ημέρα η κάθε «νιόνυφη» υποχρεούται να φέρει εις τον Ναόν την «βάγια», δέμα εκ δάφνης.

Μ. Πέμπτη: Οι οικοκυρές «βάφουν κόκκινα τ' αυγά», συνήθως δε κάμνουν και ασβεστόχρισιν των οικιών των και «αλείφουν» τα καλυβόσπιτα των με χώμα του βουνού.

40. Πορτοφόλιον.

Μ. Παρασκευή: Το απόγευμα, ενώ τα κορίτσια στολίζουν τον επιτάφιο, τα αγόρια περιφέρονται το χωρίο, ως και κατά του Λαζάρου και ψάλλουν τον μεγάλο Λάζαρο ή «τα πάθη του Χριστού»:

*«Σήμερον μαύρος ουρανός σήμερον μαύρη μέρα.
Σήμερον όλοι θλίβονται και τα βουνά λυπούνται.
Σήμερον έβαλαν βουλή⁴¹ οι άνομοι Εβραίοι,
οι άνομοι και τα σκυλιά οι τρισκαταραμένοι,
για να σταυρώσουν το Χριστό των πάντων Βασιλέα!
Ο κύριος ηθέλησε να μη σε περιβόλι,
να λάβει ύπνο μυστικό, να τον συλλάβουν όλοι.
Η Παναγιά η Δέσποινα καθόταν μοναχή της,
τις προσευχές της έκανε για τον Μονογενή της.
Φωνή της ήρθ' έξ ουρανού κι' απ' αρχαγγέλου στόμα:
– Σώνουν⁴² Κυρά οι προσευχές. Σώνουν και οι μετάνοιες.
Το Γυιό σου τον επιάσανε και στο χαλκιά⁴³ τον πάνε
και στον Πιλάτου την αυλή εκεί τον τυρρανάνε.
Σαν κλέφτη τον επιάσανε και σαν ληστή τον πάνε...
– Χαλκιά, χαλκιά φκιάσε καρφιά, φκιάσε τρία πιρόνια⁴⁴.
Μα 'κείνος ο παράλογος βαρεί και κάνει πέντε.
Σύ Φαραέ⁴⁵ που τα 'κανες πρέπει να μας διατάξεις.
– Τώρα που με ρωτήσατε εγώ θα σας διατάξω:
Βάλτε τα δυο στα πόδια του, τ' άλλα τα δυο στα χέρια,
το τρίτο το φαρμακερό βάλτε το στην καρδιά του,
να τρέξει αίμα και νερό, να πληγωθή η καρδιά του.
Η Παναγιά σαν τ' άκουσε έπεσε και λιγώθη.
Σταμνί νερό της ρίξανε κι' ένα κανάτι μόσχο
και τρία με ροδόσταγμα για να της έρθ' ο νους της.
Και σαν της ήρθ' ο λογισμός και σαν της ήρθ' ο νους της
ζητά μαχαίρι να σφαχτή για το Μονογενή της.*

41. Πήραν απόφαση.

42. Φθάνουν.

43. Σιδηρουργός.

44. Βελόνες.

45. Μαύρε.

– Λάβε Κυρά υπομονή, λάβε Κυρά ανάσα.
 – Μα πώς να λαβ' υπομονή και πώς να λάβ' ανάσα;
 Εν Υιόν Μονογενή κι' εκείνον Σταυρωμένον!!
 Η Μάρθα, η Μαγδαληνή και του Λαζάρου η μάννα
 του Ιάκωβ' η αδελφή, οι τέσσερες αντάμα⁴⁶,
 επήραν το στρατί⁴⁷, στρατί, στρατί το μονοπάτι⁴⁸.
 Το μονοπάτι τσ' έβγαλε μπρός στου Ληστού⁴⁹ την πόρτα.
 – Άνοιξε πόρτα του Ληστού και πόρτα του Πιλάτου.
 Η πόρτ' από τον φόβο της ανοίγει μοναχή της.
 Βλέπει δεξιά, βλέπει ζερβά, κανένα δεν γνωρίζει,
 βλέπει και δεξιότερα είναι ο άγιο-Γιάννης.
 – Αγιάνν' Αγιάννη Πρόδρομε και Βαπτιστή του Γιού μου,
 μην είδες τον Υίοκα μου και τον διδάσκαλο σου;
 – Δεν έχω γλώσσα να σου πω στόμα να σου μιλήσω,
 δεν έχω χέρι Δέσποινα για να σου τον εδείξω!...
 Βλέπεις εκείνον τον γυμνόν, τον πορσπονεμένο!!!
 όπου φορεί πουκάμισο στο αίμα βουτηγμένο,
 όπου φορεί στην κεφαλή ακόντιο σιέσανι.
 Εκείνος είν' ο Υιόκας σου και ο διδάσκαλος μου!!
 Η Παναγιά πλησίασε γλυκά τον ερωτάει.
 – Δεν μου μιλάς παιδάκι μου, δεν μου μιλάς παιδί μου;
 – Τι να σου πω μαννούλα μου, που διάφορο⁵⁰ δεν έχεις!
 Τότε το Μέγα Σάββατο κοντά το μεσονύχτι
 που θα λαλήσ' ο πετεινός, σημάνουν οι καμπάνες
 τότε και συ μαννούλα μου θα 'χεις χαρά μεγάλη.
 Σημαίν' ο Θιός, σημαίν' η γη, σημαίνουν τα 'πουράνια.
 «Όποιος τα 'κούει χαίρεται, όποιος το λέει αγιάζει
 κι' όποιος το καλαφουγκραστεί⁵¹, Παράδεισο θα λάβει.
 Παράδεισο και λίβανο από τον Άγιο Τάφο».

46. Μαζί.

47. Δρόμος.

48. Στενός δρόμος.

49. Ο Πιλάτος.

50. Ωφέλεια.

51. Καλοπροσέξει.

Κατά την περιφοράν του Επιταφίου, τρις περίξ του ναού, το εκκλησίασμα υπό το φως μαύρων λαμπάδων αναφωνεί: «Κύριε ἴλησον». Το υπόλοιπον της λαμπάδας μετά την περιφοράν τοποθετείται επί του οικογενειακού των τάφου.

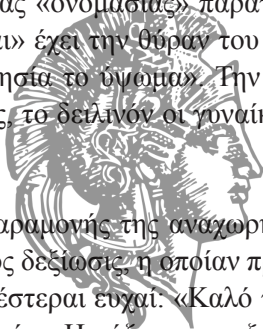
Μ. Σάββατον: Κάνουν κουλουράκια «τα κουλιάτσια» εντός των οποίων τοποθετούν βαμμένα αυγά. Στέλλουν επίσης δώρα στους ανακτούς των οι νουνοί και οι μεμνηστευμένοι εις τας μέλλουσας συζύγους των.

Ανάστασις: «Τσουγκρίζουν τα αυγά».

Επισκέψεις: Καθ' όλας τας εορτάς ανταλλάσσουν επισκέψεις πλην των πενθούντων. Κατά τας «ονομασίας» παρατίθενται πολλάκις και γεύματα. Όποιος «δέχεται» έχει την θύραν του από πρωίας ανοιχτήν και πηγαίνει «στην εκκλησία το ύψωμα». Την πρωίαν κάμνουν την επίσκεψιν των οι άρρενες, το δείλιον οι γυναίκες ανεξαρτήτως συγγενείας και ηλικίας.

Ξενιτιά: Την εσπέραν παραμονής της αναχωρήσεως δίδεται εις την οικίαν του αναχωρούντος δεξιώσις, η οποίαν προσλαμβάνει πανηγυρικών χαρακτήρα. Συνηθέστεραι ευχαι: «Καλό ταξίδι», «να σε καλοδεχθούμε», «καλές δουλειές». Η σύζυγος του ξενιτεμένου μαυροντώνεται και παραμελεί κατάτι την εμφάνισίν της. Δεν δέχεται επισκέψεις αρρένων μη συγγενών και δέχεται την κηδεμονίαν συγγενούς του συζύγου της. Κατά την επιστροφήν τούτου μετά δη ότι συνήθως εν έτος, δίδεται και πάλιν παρόμοια της αναχωρήσεως δεξιώσις. Την υποδοχήν συνοδεύουν χειραψίας, φιλιά και ευχαί.

Φιλοξενία: Παλαιότερον και σήμερα αποδίδεται μεγάλη σημασία εις την αξίαν της φιλοξενίας, η οποία θεωρείται ευγενής και θεάρεστος πράξις. Ο «μουσαφίρης» ευρίσκει εις την οικίαν του φιλοξενούντος, ανάπαυσιν, στέγην και τροφήν. Όταν ο «μουσαφίρης» πλησιάζει εις οικίαν, τα μέλη της οικογένειας, κατά την σειράν των πρωτείων, υποδέχονται αυτών προ της εισόδου. Ανταλλάσσονται χειραψίαι και χείμαρος ευχών. Εν συνεχεία οδηγείται ο «μουσαφίρης» εις



το δωμάτιον υποδοχής, του οποίου η θύρα την στιγμήν εκείνην είναι ολάνοικτος. Τα ανήλικα μέλη της οικογενείας, παλαιότερον δε και οι γυναίκες, συγκεντρώνονται εις άλλον δωμάτιον της οικίας των. Εις το δείπνον καλούνται και πρόσωπα της αρεσκείας του φιλοξενουμένου. Κατά την αναχώρησιν του παραπέμπουν αυτόν αφού προηγουμένως του προσφέρουν δώρα.

Σχέσεις μελών της οικογενείας: Οι οικογένειες παλαιότερον αποτελούντον «από πολλές ψυχές» (πολλά μέλη) και δεν ήσαν μητριαρχικά. Ψυχή και απόλυτος άρχων της οικογενείας ήτο ο αρχηγός της. Τα λοιπά μέλη υπήκουον εις αυτόν τυφλώς. Άνευ της συγκαταθέσεώς του ουδέν ετελείτο. Προς σωφρονισμόν των μελών της οικογενείας του μετεχειρίζετο κάθε μέσον, το οποίο έκρινεν προς τούτον κατάλληλον, μη εξαιρουμένου και του ξυλοδαρμού. Η σύζυγος δεν επετρέπετο να συνομιλή μετά του συζύγου της παρουσία ηλικιωμένων ατόμων, διότι το τοιούτον εθεωρείτο άπρεπον και προσήγγιζεν τα όρια της ανηθικότητος. Οι γυναίκες υπήκουον ως κοραι και εις τα ανήλικα άρρενα μέλη της οικογενείας των, ύπανδροι εις τον αρχηγόν της νέας οικογενείας, την πεθεράν των, τον συζυγον και την μεγάλην συνουφάδα (σύζυγον του μεγαλύτερου αδελφού του συζύγου των). Δεν είχαν το δικαίωμα να τραγουδούν, να χορεύουν και να συνδιασκεδάζουν μετά των αρρένων. Την παρανόμως εγκυμονούσα εξηφάνιζον οι οικείοι αυτής. Εάν όμως διέφευγεν τον αφάνισμόν, πράγμα πολύ σπάνιον, την απεκάλου «ατιμασμένην» και δεν επετρέπετο εις αυτήν πλέον να εξέλθει της οικίας της. Ο εραστής της είχε συνήθως την ίδιαν μοίραν. Το βάρος όμως της ανηθικότητος εδίδετο εις την γυναίκα. Και σήμερον την οικονομικήν διαχείρησιν και την κοινωνικήν ευθύνη επωμίζεται ο αρχηγός της οικογενείας. Ο καλός ή κακός χαρακτηρισμός μιας οικογενείας έχειν άμεσον συνέπειαν εφ' ολοκλήρου της συγγενείας της, «το σόι». Τα μέλη της οικογενείας δεν χαρτοπαίζουν παρουσία του αρχηγού της οικογενείας των.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΓΑΜΟΣ



Αρραβώνες: «Άλλαξαν δαχτυλίδια». Θεωρείται ευτυχές διά τους μελλοννυμφους γεγονός, ως η καλλιτέρα εποχή της ζωής των. Συνήθως συνοδεύονται υπό συμποσίου, εις το οποίον παλαιότερον, καθ' ότι εγένετο εις την οικίαν της νύμφης, δεν ελάμβανεν μέρος ο γαμβρός. Εις το τέλος του συμποσίου, την ώραν που η νύμφη προσφέρει καφέ, οι συνδαιτυμόνες «δωρίζουν την νύμφην», θέτοντες εις δίσκον χρηματικά ποσά κατ' ευχαρίστησιν. Η εκλογή συζύγου, παλαιότερον εξολοκλήρου και σημερον συνηθως, είναι θέμα της αρμοδιότητος του αρχηγού της οικογενείας. Μετά την απόφασιν υπό του αρχηγού πάλιν, απεστέλοντο «οι προξενήτρες» «να ταχτοποιήσουν την δουλειά» ή απεφασίζετο, πράγμα ουχί σπάνιον, ή ακουσία απαγωγή⁵² της νέας. Διά της διασταυρώσεως πληροφοριών είκαζον περί της αγνότητος της νύμφης. Το σπουδαιότερον προσόν της νύμφης ήτο να είναι από «σόν», ενώ σημερον να έχει προίκα. Ο αρραβώνας σε εξαιρετικώς μόνον περιπτώσεις κρατείται μυστικός. Ο γαμβρός έχει το δικαίωμα να επισκέπτεται τους οικείους της μηνστής του, «τα πεθερικά», πλην όμως, ουδεμίαν έχει μετ' αυτής επαφήν. Η εγκαταλελειμμένη εθεωρείτο και «ατιμασμένη». Σπανίως η μηνστή εγκατέλειπε το μηνστήρα της. Στους μεμνηστευμένους εύχονται «καλά στέφανα». Κατά την μνηστείαν τηρείται σειρά. Πρώτα τα θήλεα και μετέπειτα τα άρρενα κατά σειράν γεννήσεώς των. Οι δίδυμοι έχουν την ίδιαν προτεραιότητα.

52. Απήγοντο κόρες έστω και αν ήσαν αυταί μεμνηστευμέναι.

Γάμος: Πριν επτά ημέρες «κόβουν την εβδομάδα», δηλαδή ορίζουν την ημέραν τελέσεως του γάμου. Ο γάμος εκτός έκτακτων περιπτώσεων τελείται Κυριακήν. Τότε ο γαμβρός ετοιμάζει τα «γαμπριάτικα» και η νύφη «τα νυφικά». Την Τετάρτη μοιράζονται οι προσκλήσεις («τα καλέσματα»), οι οποίες σήμερα είναι γραπτές παλαιότερον δε, έστελλετο «το κουλούρι». Ο νουνός προσκαλείται υπό του γαμβρού, δι' αυτοπροσώπου προσκλήσεως. Την Πέμπτην, δείγμα ότι ο γάμος ήρχισεν, «ο βλάμης» του γαμβρού «ρίχνει την τουφεκιά» και οι συγκεντρωθέντες τραγουδούν το τραγούδι:

*«Ρίξε βλάμη ένα τουφέκι,
αύριο ή μεθαύριο
θα σου το ρίξω δάνειο⁵³».*

Τα συμπόσια, «γλέντια», διαδέχονται το ένα το άλλο. Μετά την «τουφεκιά» ετοιμάζεται η πομπή των ξύλων. Επικεφαλής της πομπής αυτής τίθεται αγόρι, το οποίον αν πρόκειται περί των «φίλων» του γαμβρού κρατεί σημαίαν. Ακολουθούν κόρες, οι οποίες τραγουδούν και η πομπή διευθύνεται προς το βουνό. Εκεί ετοιμάζουν δέμα εκ ξύλων και το μεταφέρουν εις την οικίαν των μελλονύμφων. Την μεσημβρίαν του Σαββάτου οι καλεσμένοι της νύμφης επιδεικνύουν εις τους συγκεντρωθέντας την προίκα «μέχρι βελόνι». Μετά την επίδειξιν ετοιμάζουν τα σφαχτά και το γλέντι αρχίζει με την συνοδεία λαϊκής ορχήστρας. Την Κυριακή πρωί κόρες στολίζουν τη νύμφη, η οποία φορεί τον ματισμόν της παρουσία των γυναικών, οι οποίες τραγουδούν:

*«Βάλε τα ρούχα τα καλά σου,
ποτέ δεν γίνεσαι κόρη πιά».*

Στο σπίτι του γαμβρού γενικό πρόσταγμα έχει ο «βλάμης». Όταν φθάνει ο νουνός και ο «παρακουμπάρος» (συνοδός του) ξυρίζουν τον γαμβρό ενώ τραγουδούν:

53. Δανεικό.

«Ευράφια 'πό τα Γιάννενα.....»

και

*«'Ολ' η βδομάδ' του γαμβρού,
μα η Κυριακή της νύμφης».*

Το δειλινόν συνήθως σχηματίζεται η γαμήλιος πομπή, της οποίας προπορεύεται η σημαία και ακολουθούν οι «συμπεθέροι». Όταν πλησιάζουν την οικίαν της νύμφης τρέχουν οι «σχαριστιάρηδες» (αγγελιοφόροι), οι οποίοι ορίζονται εκ των προτέρων και αγγέλλουν ότι οι «συμπεθέροι» φθάνουν. Οι αγγελιοφόροι λαμβάνουν δώρον έναν μανδήλιον και τρέχουν και πάλιν προς τους «συμπεθέρους». Ο γαμβρός πορεύεται εν τω μέσω των γυναικών. Όταν φθάσουν οι «συμπεθέροι» πίνουν σταυροειδώς μετά των συγγενών της νύμφης και ακολουθεί η υποδοχή του γαμβρού. Ο πεθερός, ή άλλος αντιπρόσωπος του, υποδέχεται αυτόν επί της θύρας και αφού ρίψει επί του ώμου αυτού εν προσώπιον τον εισάγει εντός της οικίας του. Επίσης προ της εισόδου του, εντός της οικίας, ραίνουν αυτόν δι' ορούζης. Τότε ακούονται έξω αι ευχαί «καλά τους στέφανα», «και στα δικά σου», «και στα σπίτια σας». Ο βλάμης εν τω μεταξύ εισήλθεν εντός της οικίας και φόρεσε τα υποδήματα της νύμφης. Την στιγμήν εκείνην οι φρουροί της νύμφης, μόνον γυναίκες, ρίπτουν επί της ράχεώς του μερικά αθώα αλλά γερά γρονθοκοπήματα. Παρουσιάζουν την νύμφην και μετά την τέλεσιν του μυστηρίου ακούμε την ευχήν, «να σου ζήσουνε και με λάδι». Μετά την στέψιν ετοιμάζεται η πομπήν δια την αποχώρησίν της. Η νύμφη «προσκυνά» σταυρωτά ανά τρεις (υποκλίνεται ρυθμικά και με χάρη), πριν εξέλθη εκ της πατρικής της οικίας. Την νύμφην συνοδεύουν οι «φυλαχτιάρηδες» ενώ ο γαμβρός φεύγει με τους «συμπεθέρους». Περί την δύσιν του ηλίου, δι' άλλως οδού, η πομπή φθάνει εις την οικίαν του γαμβρού. Τότε η συνοδεία της νύμφης, «οι μότερες», τραγουδούν:

*«Έβγα πεθερά στη σκάλα
με το μέλι με το γάλα».*

Η νύμφη ρίπτει φρούτα και «καραμέλες» σταυροειδής ενώ οι «συ-

μπεθέριου» ραίνουν αυτήν δι' ορύζης «για να ριζώσει». Τελικώς προβάλλει η πενθερά, προσφέρει μέλι και γάλα εις την νύμφην, η οποία σχηματίζει δι' αυτού σταυρόν επί της θύρας της νέας της κατοικίας. Η νύμφη εν συνεχεία διέρχεται άνωθεν ζώνας, δείγμα τούτο ότι θα μείνει όλη της την ζωήν αρρήκτως ενωμένη μετά των μελών της νέας οικογενείας. Παρατίθεται ολονύκτιον συμπόσιον, περί το τέλος του οποίου διανέμεται το «κανίσκι» του νουνού (ψητόν κρέας και οίνος). Οι συνδαιτημόνες ρίπτουν εις τον δίσκον του νουνού χρηματικά ποσά κατά προαίρεσιν. Το ποσόν τούτο ανήκει εις τον νουνόν, ο οποίος συνήθως «δωρίζει» αυτό εις τους νεονύμφους με την ευχήν «και άρχοντες». Ο νουνός τρώγει την κεφαλήν του ψητού. Η οικογένεια του γαμβρού δίδει εις τον νουνόν δώρον το «πεσκέσι». Την Δευτέραν, το γλέντι συνεχίζει μεταξύ στενών συγγενών εις την οικίαν της νύμφης. Την Τρίτη, η νύμφη «μοιράζει δώρα» στους συγγενείς του γαμβρού και στις «προξενήτρες», δίδει «τροβάδες», κάλτσες προσόψια, υποκάμισα και άλλα παρόμοια. Την πενθεράν και οι δύο σύζυγοι αποκαλούν «μάννα». Ο παράνυμφος προσκαλεί μετ' ολίγας ημέρας το ζεύγος εις την οικίαν του και παραθετεί εις αυτούς δείπνον. Εις τα συμπόσια σήμερα λαμβάνουν μέρος και οι γυναίκες. Η μητέρα της νύμφης εις την οικίαν της κόρης της θεωρείται «μουσαφίρης».

Προίκα: Εις πολύ παλαιάν εποχήν η νύμφην δεν ελάμβανεν διόλου προίκα. Αργότερον ελάμβανεν προίκα, την οποίαν όμως εχρηματοδότη ο γαμβρός. Σήμερον δε, λαμβάνει προίκα, αγρόν 10 στρέμματα, κατοικίδια ζώα, πλούσιον ρουχισμόν και εις μετρητά αρκετάς χιλιάδες, αναλόγως της κοινωνικής θέσεως της οικογενείας του γαμβρού.

Διαζύγιον: Σπανίως σύζυγοι διεζυγνύοντο δι' άλλην αιτίαν, εκτός, πρώτον αν η σύζυγος ήτο άπιστος και «ντρόπιαζε τον άντρα όμως» και δεύτερον αν η σύζυγος ήτο «στείρα». Εις την περίπτωσιν αυτήν, μετά το τρίτον έτος έγγαμου βίου, εάν δεν απέκτα είχεν το δικαίωμα ο σύζυγος να την «διώξει». Είχεν επίσης δικαίωμα να συζήσει μετ' αυτής επί πλέον τρία ή έξ' έτη. Μετά παρέλευσιν, όμως, ατέκνου δωδεκαετούς συμβιώσεως, το διαζύγιον και διά κοινωνικούς λόγους καθίστατο αναπόφευκτον.

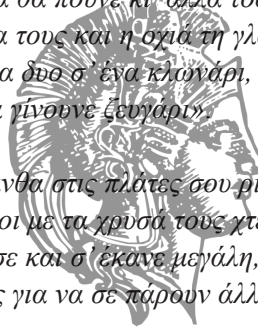
Κωλύματα: Πλην της συγγενείας, την σύναψιν γάμου εμποδίζουν η ηλικία, η οποία έχει τουλάχιστον όριον τα 12 έτη, εάν οι μελόνυμφοι είναι ομογάλακτοι και αν έχουν τον ίδιον νουνό ή βαπτίσθηκαν εις το «ίδιον λάδι».

– Η αρκετά ηλικιωμένη κόρη πέραν των 30 ετών θεωρείται γεροντοκόρη «έμεινε στο ράφι». Οι άρρενες δεν έχουν όριον ηλικίας.

– Οι χήροι και οι χήρες και αν ακόμη έχουν ηλικιωμένα τέκνα δεν θεωρείται προσβλητικόν να έλθουν εις δεύτερον ή και τρίτον γάμον, είτε μεταξύ των είτε με άτομα διά πρώτην φοράν ερχόμενα εις γάμον.

Τραγούδια του γάμου:

1. *«Ντύσου στολίσου λυγερή και φόρα τα καλά σου,
σε περιμένει ο γαμπρός και τα συμπεθεριά σου.
Ο κόσμος είπανε πολλά θα πούνε κι' άλλα τόσα,
φίδι θα φάει τη γλώσσα τους και η αγιά τη γλώσσα.
Έχω δύο γαρύφαλλα, τα δυο σ' έγα κλωνάρι,
έχω ελπίδα στο Θεό να γίνουνε ζευγάρι»*
2. *«Έχεις μαλλιά τετράξανθα στις πλάτες σου φριγμένα,
σου τα χτενίζουν άγγελιοι με τα χρυσά τους χτένια.
Η μάννα σου σε γέννησε και σ' έκανε μεγάλη,
μα τώρα ήρθε ο καιρός για να σε πάρουν άλλοι»*
3. *«Χαρά σε 'τούτο νιόγαμπρο με τις πολλές κουνιάδες.
Η μια κρατά το άλογο, άλλη το χαλινάρι
κι' τρίτη η μικρότερη αυτή τον κατεβάζει.
Του κάνουν ψάρια στο νταβά, αυγά τηγανισμένα,
του ψήνουν και κοτόπουλο μεζέ για το κρασί του»*
4. *«Σήμερα εξημέρωσε μια θλιβερή ημέρα.
Σήμερα ξεχωρίζεται μάννα και θυγατέρα.
Σήμερα στεφανώνεται αϊτός και περιστέρα.
Αϊτός ήταν περήφανος και η πέρδικα γραμμένη.
– Πού ήσουν μικρή μου πέρδικα τόσον καιρό χαμένη;
– Ήμουν ψηλά στην πιπεριά και μάζενα πιπέρι
να πιπερώσω το φαΐ να φάν οι συμπεθέροι»*



ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΓΕΝΝΗΣΗ – ΒΑΦΤΙΣΗ



Η έγκυος, σεβαστόν μέλος της οικογενείας της, δέχεται τις περιποιήσεις των οικείων της ενώ η ίδια εις ουδένα προσφέρει υπηρεσίας. Διά να μαντέψουν το φύλον του εμβρύου τοποθετούν νεφρό ζώου εις αναμμένα κάρβουνα αφού προηγουμένως το σχίσουν στα δύο. Αν κλείσει θα γεννηθεί αγόρι, αν το αντίθετο, θα γεννηθεί κορίτσι. Προς τον σκοπόν αυτόν «οι μαμές που είδαν πολλά τα μάτια τους» παρατηρούν την θέσιν και τὸ σχήμα της κοιλίας της εγκύου. Καλόν θα είναι «να δώσει ο Θεός αγόρι». Την επώδυνον ώρα του τοκετού και αργότερον την λεχώ παραστέκουν «οι μαμές» και η μητέρα της, αν είναι νέα και ημπορεί να προσφέρει υπηρεσία εις αυτήν. Αφού ετοιμάζουν το μωρό αρχίζουν αμέσως οι επισκέψεις. Γυναίκες πάσης ηλικίας αδιακρίτως συγγενικού δεσμού, με δώρα φαγώσιμα διά την λεχώ «πίττες με τσόλια και τηγανήθρες» ως και «ασήμι» διά το νεογέννητο, καταφθάνουν και αφού παρατηρήσουν το μωρό, λένε ευχές «να σας ζήσει ο μουσαφίρης» και αποχωρούν συνήθως κατά μικράς ομάδας. Κατά την επιστροφήν γίνεται συζήτησης με θέμα: «Τίνος μοιάζει». Η οικογένεια της λεχούς τεσσαράκοντας ημέρας δεν δίδει δανεικά και εις τον κοιτώνα της λεχούς απαγορεύεται η είσοδος μετά ή κατά την δύσιν του ηλίου. Μετά παρέλευσιν τεσσαράκοντα ημερών η λεχώ κρατούσα το τέκνον της και συνοδευομένη υπό συνοδού μεταβαίνει κατά τον εσπερινόν εις τον ναόν και «παίρνει ευχές». Τα νόθα, «οι μπάστου», είχαν σκληράν τύχην, εστραγγαλίζοντο και ερρίπτοντο εντός του «βάλτου». Το τέκνον η μητέρα μεγαλώνει μόνη της ή με την βοήθειαν της πεθεράς της. Τα θήλεα είναι αγαπητά εις τον κύκλο της οικογενείας των. Τα εκ γεννετής ανάπηρα τέκνα αγαπούν οι γο-

νείς των μεταχειριζόμενοι αυτά ως και τα αρτιμελή. Παραδέχονται τη βασκανία και φοβούνται τα μάγια. Οι γονείς φροντίζουν τα θήλα εώς την ημέραν του γάμου των, τα άρρενα πάντοτε, εφ' όσον δύνανται βοηθούν αυτά. Τα «άτακτα» τέκνα των και τα απείθαρχα ουδέποτε κάμουν «απόπαιδα». Όταν λικνίζουν τα μωρά των τραγουδούν:

1. «*Νάνι, νάνι, νάνι του
ώσπου να 'ρθει η μάννα του
απ' το Δώνυ⁵⁴ ποταμό
κι' από την κρυόβρυση
να του φέρει λουλουδάκια,
μοσχοτριανταφυλλάκια*».

2. «*Νάνι, νάνι, κουτσονάνι
το παιδάκι μου να κάνει*».

3. «*Νάνι, νάνι, νάνι 'το⁵⁵
τό παιδί θέλει χορό,
μα βιολιά δεν είν' εδώ.
Όποιος πάη να τα φέρη,
ένα τάληρο στο χέρι*».

4. «*Οι δουλειές να πνίγονται,
τα παιδιά να γίνονται⁵⁶*».

5. «*Νάνι, νάνι το παιδί,
σαρμανίτς' από φλουρί
και τριχιά μεταξωτή*».

Παρ' όλον ότι και ο πατήρ εξίσου ηγάπα, ως και η μήτηρ, τα τέκνα του και εφρόντιζεν περί αυτών, εν τούτοις όμως παλαιότερον εθεωρείτο «εντροπή» να φέρει εις την αγκαλιάν του τέκνον. Τούτο εξελαμ-

54. Αιδωνεύς = Αχέρων.

55. Αυτό.

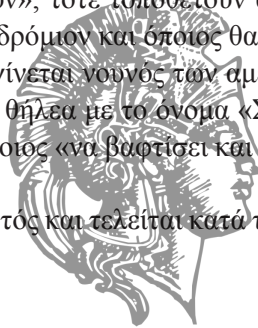
56. Μεγαλώνουν.



βάνετο, ως αδυναμία τούτου και ενομιζετο, ότι η γυνή διηύθυνεν τα του οίκου των. Τα θήλεα εκ της σχολικής αυτών ηλικίας απηγορεύετο να συναναστρέφονται μετά των αρρένων.

Βάπτισις: Επεκράτει ανέκαθεν ο νηπιοβαπτισμός. Την θέσιν του αναδόχου δι' όλα τα τέκνα ενός ζεύγους λαμβάνει ο νουνός του πατρός των, διότι «αν καταραστεί ο νουνός τα παιδιά δεν ζουν και προκοπή δεν γίνεται». Η μητέρα δεν παρευρίσκεται εις την βάπτισιν, η οποίαν γίνεται εις την οικίαν του βρέφους, αν το ζητήσουν οι γονεείς του. Η μητέρα «δωρίζει» όποιον θα της αναγγείλη το όνομα του τέκνου της. Το πρώτον άρρεν λαμβάνει το όνομα του εκ πατρός των, είτε εν ζωή ευρισκομένων, είτε αποθανόντων. Μετά το μυστήριο παρατίθεται γεύμα εις το οποίον πολλάκις καλείται και λαϊκή ορχήστρα. Εάν τα τέκνα ενός ζεύγους «δεν ζούν», τότε τοποθετούν αυτά αμέσως μετά την γέννησιν των εις σταυροδρόμιον και όποιος θα διέλθη από το σημείον εκείνο και τα ανεύρη γίνεται νουνός των αμέσως και ονομάζει τα άρρενα «Σταύρον», τα δε θήλεα με το όνομα «Σταυρούλα». Είναι προσβλητικόν να κληθεί κάποιος «να βαπτίσει και ν' αρνηθεί τούτο».

Αεροβαπτισμός: Είναι γνωστός και τελείται κατά τα εκκλησιαστικώς παραδεδεγμένα.



ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΘΑΝΑΤΟΣ



Θάνατος: Κατά το ψυχορράγημα λέγουν: “tani del spirti” (τώρα βγαίνει η ψυχή!). Τον ψυχορραγούντα, ο οποίος και μεταλαμβάνει, παραστέκουν συγγενείς και φιλικά πρόσωπα. Μετά την εκπνοήν ειδοποιούνται οι μεν συγχωριανοί του δια της πενθίμου κωδωνοκρουσίας του κώδωνος της εκκλησίας, (αν είναι πρόσωπον άγον μεγάλην ηλικίαν και κοινής εκτιμήσεως τότε κρούεται επί ώρας ολόκληρους, αν όχι μόνον ολίγας φορές), δια παντός δε μεσον φίλοι και συγγενείς του κάτοικούντες εις άλλα χωρία.

Ο νεκρός παραμένει εις την οικίαν του εικοσιτέσσαρας ώρας και φυλάσσεται αγρύπνως «μην τον πατήσει γάτα και βρυκολακιάσει». Τότε θα περιφέρεται εις την γην εν έτος. Αν είναι «αδικοχαμένος» προξενεί κακά ιδίως εις τους οικείους του. Πριν της εκφοράς λαμβάνει χώραν «το στόλισμα του νεκρού» και υπό τους ήχους λυπηράς κωδωνοκρουσίας σχηματίζεται η νεκρική πομπή, την οποία ακολουθούν και οι εχθροί του νεκρού ή της οικογενείας του. Κατά το «σήκωμα» σπάζουν πήλινον αγγείον «δια να απομακρυνθεί ο χάρος από το σπινικό». Ο νεκρός μεταφέρεται εντός νεκροφόρου υποβασταζόμενος υπό τεσσάρων ανδρών.

Οι αυτόχειρες δεν τιμώνται νεκροί, το ίδιον γίνεται προκειμένου και περί νηπίων αβάπτιστων.

Την στιγμήν που ο νεκρός εναποτίθεται εντός του τάφου του ρίπτουν επ' αυτού άνθη και καρπούς. Εντός του ναού και κατά την ακολουθίαν ανάπτεται το «ψυχοκέρυ», το οποίον είναι αρκετάν μακρόν και έχει κατασκευαστεί εκ κηρού μελίσης. Τούτο κρατείται διαδοχικώς υπό του εκκλησιάσματος ολοκλήρου και τελικώς τίθεται επί των κολλύβων.

Μετά τον ενταφιασμόν συλλυπούνται τους οικείους του αποθανόντος, μοιράζονται τα κόλλυβα και ψάλλεται τρισάγιο επί των τάφων των νεκρών. Εν συνεχεία οι ακολουθήσαντες την εκφοράν επιστρέφουν και πάλιν εις την οικίαν του ενταφιασθέντος, πλύνουν τα δάκτυλα των χειρών των και ρίπτουν σταγόνας ύδατος όπισθεν των, δια την απομάκρυνσιν του κακού εκ της οικίας. Ο νεκρός ενεταφιάσθη εις τον οικογενειακόν του τάφον. Τα οστά των προ αυτού αποθανόντων συνθάπτονται μετ' αυτού. Την κηδεμονίαν της οικογενείας του αποβιώσαντος αναλαμβάνει ο πλησιέστερος συγγενής του. Τα ενδύματά του διανέμονται εις πτωχούς για «συχώριο». Οι συγγενείς του μακαρίτου φανερώνουν το πένθος των φορώντες μαύρα ενδύματα. Επί τεσσαράκοντας ημέρας παραμένουν αζύριστοι και δεν φροντίζουν τον εαυτό τους. Δεν βάφουν κόκκινα αυγά, αποφεύγουν τις χαρούμενες συντροφίες, δεν ανταλλάσσουν επισκέψεις κατά τας εορτάς επί τρία έτη.

Μνημόσυνα: Γίνονται μετά τρεις, εννέα και τεσσαράκοντα ημέρας. Μετά τρεις, έξι και εννέα μήνες. Μετά έτος, τρία και εννέα έτη. Επίσης γίνεται «σαρανταλείτουργα» δια να συγχωρηθούσι αι αμαρτίαι του αποβιώσαντος. Κατά τα μνημόσυνα οι γυναίκες της συγγενείας του, επί του τάφου μοιρολογούσαι, υμνούν τας αρετάς του αποθανόντος. Κατά τα μνημόσυνα γίνονται τα «ζιαφέτια» (συμπόσια λύτης) και ακούονται ευχαί ως: «Θεός μακαρίζει την ψυχήν του», «και σε χαρές». Εις την χήραν του νεκρού εύχονται «καλήν υπομονήν».

Κληρονομιά: Μετά τον θάνατον ενός ατόμου, το οποίον κατείχε περιουσίαν, αυτή περιέρχεται εις τους οικείους του ή κατά τον ορισμόν της διαθήκης του εις άτομον της αρεσκείας του μακαρίτου. Μετά τον θάνατον των γονέων «χωρίζουν» οι αδελφοί. Ο νεώτερος παραμένει εις την πατρικήν οικίαν, ενώ οι μεγαλύτεροι κτίζουν νέας οικίας. Η περιουσία των γονέων διανέμεται μεταξύ των εις ίσα τεμάχια.

ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ



«**Παγανιές**»: (κακά πνεύματα, διάβολοι, φαντάσματα): Πολλές διηγήσεις φανταστικές ακούμε παρά των ενηλίκων. Κατ' αυτάς «οι παγανιές» παρουσιάζονται υπό διάφορους μορφάς. Άλλοτε ως γυναικές, μαυροφόρες, αδύνατες, εντελώς μαύρες, ευκίνητες, με σουβλερούς όνυχας και οδόντας έξω των χειλέων, μυτερούς, αραιούς. Μάτια θολά, αυτιά πεσμένα προς τα κάτω, μαλλιά μακριά και αχτένιστα, γνέθουν κἄ είναι έτοιμες την κάθε στιγμήν να προζηήσουν κακό σε κάθε ζώσαν υπάρξιν. Άλλοτε ως «βιολιντζήδες», κουτσοί αλλά ευκίνητοι, μαύροι και δόλιοι, οι οποίοι φέρουν ουράς και άλλοτε ως «ρασοφόρους» ή αλλόμορφα τέρατα. Δεν κινούνται όμως παντού, αλλά ακολουθούν «τις διάβες» (οδοί δαιμόνων). Ως τόποι κατοικίας των θεωρούνται: ο «βάλτος», το ποτάμι, τα ερημόσπιτα, τα σπήλαια της θαλάσσης και κυρίως τα «Στίγκια». Προς εκδίωξιν των έρριπτον εις την φωτιάν άλας, πυρίτιδα και θυμίαμα ή έλεγον:

*«Κάηκε το βουνό,
κάηκε η σπηλιά,
πάνε τα παιδιά σου
μωρ' κυρά παγανιά»*

Άλλαι προλήψεις:

- Όποιος τρώγει μυαλό ζώου χάνει την εξυπνάδα του.
- Όταν τοποθετούν αυγά στην «κλωσσαριά» λέγουν:

*«Δέκα κόττες να γεννούν
μαζί κι' ένα κοκόρι
για να το φάη ο τάτας⁵⁷».*

- Αν σφυρίζει η φωτιά του φούρνου, θέλει πίττα.
- Αν παίζει η στάχτη στη φωτιά ή λαλούν αποβραδύς κοκόροι ή μπούφοι, βρέχει την άλλη μέρα.
- Αν καθίσει πάνω σου αράχνη, επιστολή περίμενε.
- Αν μπή αγκάθι στο σπίτι, περίμενεν κακόν επισκέπτην.
- Αν καίγονται οι κάπνες στην πυροστιά, κάποιιοι μας «τρώγονται».
- Αν η φωτιά σφυρά στο τζάκι, κάποιος μας «λογοπιάνει».
- Αν «τρώη» το δεξί χέρι «λεφτά θα πάρεις», αν το αριστερό «λεφτά θα δώσης».
- Αν σου καθίσει στο «μούτρο» (πρόσωπον) αλογόμυγα, θα σε φιλήση πρόσωπον του αντίθετου φύλου.
- Αν δεις την κουκουβάγια κατάματα χάνεις το φως σου, το ίδιο θα συμβεί αν καθρεπτίζεσαι βράδυ.
- Όποιος πατεί θρνηθοσκαλίσματα «αρρωσταίνει».
- Όποιος μετράει τ' άστρα του «βγαίνουν στα χέρια».
- Αλλοίμονό σου αν ακούσης τον κούκο πρώτη φορά νηστικός.
- Αν οι κόρακες τρώγονται «κάποιος χωριανός θα χαθή».
- Αν φάη κανείς μάτι ζώου θα πεθάνει ο αδελφός του.
- Αν ο νεκροθάπτης την στιγμήν που ανοίγεται ο τάφος «πιάκει το τσαπί» θα ακολουθήσει ενταφιασμός άρρενος.

57. Πατέρας.

ΑΙ ΣΤΟΛΑΙ

(αι οποίαί εφορούντο κατά το παρελθόν)



Α΄ Αρρένων

Επίσημος: «Φέσι» (σκουφάκι) κόκκινον, το οποίον έφερεν μαύρην φούνταν. Οι γέροι εφόρουν λευκό «φέσι» άνευ φούντας και πέριξ αυτού ετύλιγον μαύρον μανδήλιον. Αντί περιλαιμίου εφόρουν κόκκινον παραλληλόγραμον μανδήλιον. Εφόρουν φουστανέλλαν λευκήν και μάλλινην «ζώνην», την «ζώστραν». Τα «τίρκια» (λευκά, υφαντά, μάλλινα, σφαιροειδή), τα οποία εκάλυπτον τους πόδας από μακρόν μέχρις αστραγάλου. Επ' αυτών δε προσδέοντο μαύρες, μάλλινες πλεχτές «ζώστρες», οι οποίες έφερον επίσης μαύρην φούνταν. «Τσαρούχια» (κόκκινα υποδήματα με μαύρην σφαιροειδή φούνταν επί του προσθίου άκρου). Πάνω από την «ζώστρα» της φουστανέλλας έδενε το «Σιλιάφι» (πλατειά εκ δέρματος ζώνη με πολλές θήκας). Εξ αυτής εκρέμαντο το «χαρμπί» (ράβδος 0,30 μ. εκ πολύτιμου μετάλλου), το πιστόλιον και η μάχαιρα εντός αργυράς θήκης. Εφόρουν επίσης την «φανέλλαν» (υφαντή, μάλλινη, λευκή). Επ' αυτής τον «κοντέ» (υποκάμισον με πλατειάς λευκάς μανίκας), συνήθως μετάξινον. Επ' αυτού το «Γιοξάριον» (κεντητόν γιλέκον) και επ' αυτού το «Μπεσιλί».

Εργασίας: «Γιοξάριον» άνευ κεντησμάτων. «Μπουραζάνα» (είδος νησιωτικής βράκας, μάλλινην, λευκή, η οποία έφθανεν ολίγον κάτωθεν του γόνατος). Τα «τίρκια» και τις «πίγκες» (υποδήματα εκ δέρματος χοίρου, χοιροποίητα και ακαλαιίσθητα).

Κόμμωσις: Οι νέοι έκοπτον τα μαλλιά των, ως και σήμερα, έφερον δε απαραίτητως μύστακα. Οι γέροι δεν έκοπτον τα μαλλιά των και τα

εχτένιζον προς τα οπίσω και έλεγον το χτένισμα αυτό «τσεπρέ», επίσης δεν εξυρίζοντο, εξ ου και το τραγούδι:

*«Θ' αφήσω γένεια και μαλλιά για να με λένε γέρο,
τον πόνο πού'χω στην καρδιά μονάχος μου τον ξέρω».*

Β' Θηλέων

Επίσημος: «Φουστάνι» (πλατύ, μονόχρωμον, ζωηράς αποχρώσεως). «Τσαρούχια λουστρίνια», ως των αρρένων, έφερον όμως και «πούλιες» (μετάλλινα στολίδια). «Τλέστα» (μάλλινες λευκές ή μαύρες κεντητές κάλτσες). Εφόρουν το «ζωνάρι» (μάλλινον κεντητόν) και την «ποδιά» η οποία ήτο επίσης μάλλινη, κεντητή και έφθανεν κάτω του γόνατος. Την «Σίττα» (συγκούνι), επανωφόριον άνευμανικίων, κεντητόν και αναλόγου προς την ηλικίαν αποχρώσεως και κατασκευής. Την κεφαλήν, πλην του προσώπου, εκάλυπτεν η «μανδήλα».

Της γύμφης: Τα ως άνω με ωραιότερον διάκοσμον και ωραιότερας αποχρώσεις. Επί πλέον δε τα «Σουμπολια» (ασημοκουμπία). Αντί μάλλινης ζώνης, εφόρει την «πράζα» (ασημένια ζώνη). Αντί της «Σίττας», τη «Γκοντζόκα» (σίττα ανοιχτή εμπρός). Αντί μάλλινης ποδιάς, τη «Ρεπανή» (ποδιά με κρόσια εξ υφάσματος ανωτέρας ποιότητας και πλούσιον διάκοσμον). Αντί της «μανδήλας», εφόρει τον «Μουχραμάν» («ομπόλια» μεταξίνη, διαφανής), η οποία εκάλυπτεν το πρόσωπόν της, μέχρι της στιγμής της στέψεως μόνον, και ήτο χρώματος ανοικτού καφέ.

Εργασίας: «Φουστάνι» άνευ κεντησμάτων. «Τλέστα», «πίγκες» και μαύρο «μανδήλιον».

Κόμμωσις: Τα μαλλιά επλέκοντο δυο πλεξούδες. Οι κόρες έρριπτον την μίαν «κότσαν» εμπρός. Η νύμφη μόνον εφόρει επί της κεφαλής την «κόπιτσα» (ασημένια και έφερεν πετράδια). Εφόρουν δε ενώτια, τα «σκουλαρίκια», συνήθως χρυσά.

**Ονόματα κατοίκων Αμμουδιάς εξ ων ελήφθησαν στοιχεία
δια την σύνταξιν της παρούσης συλλογής**



1. Αναστασίου Κωνσταντίνος	ετών 70
2. Γκόγκας Ιωάννης	ετών 58
3. Πανούσης Ιωάννης	ετών 62
4. Παπά Παρασκευή	ετών 68
5. Πασχάλης ή Αθανασίου Σπυρίδων	ετών 68
6. Πλιάκας Ευάγγελος	ετών 52
7. Τάσσης Γεωργιος, ιερέας	ετών 63
8. Τούλιας Αναστάσιος	ετών 40
9. Χρήστου ή Παπαγεωργίου Δημήτρα	ετών 101
10. Χρήστου Ελευθέριος	ετών 42

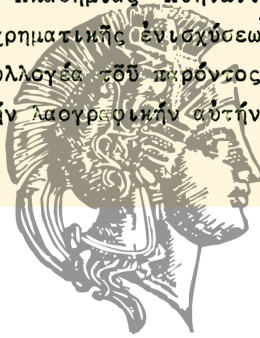


ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἄπενεμήθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. *ερίζας*
 ἔπαινος. *μια*.. χρηματικῆς ἐνισχύσεως... *1500*.....
 δραχμῶν εἰς τὸν συλλογῆς τοῦ παρόντος ὑπ' ἀριθ. χ/φου
 ...*2902*.. διὰ τὴν λαογραφικὴν αὐτὴν συλλογὴν του.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



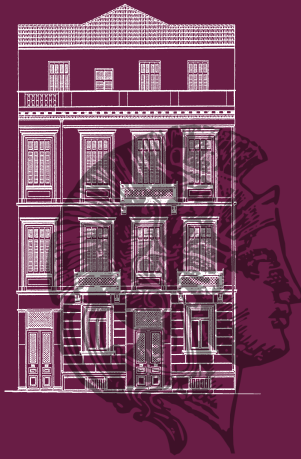
ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

ISBN: 978-618-85132-6-6